

Šaltinio publikacija

„НИ НА КОГО НАДЕИ НЕ МАЮ, ТОЛКО НА МИЛОСЕРДНОГО БОГА ДА НА ВАШУ МИЛОСТЬ“: LIETUVOS KILMINGŪJŲ LAIŠKAI, ADRESUOTI VALDOVO RAŠTININKUI JONUI BOGDANAČIUI SAPIEGAI, [1507]–[1515] M.*

Rimvydas Petrauskas prieš porą metų pasirodžiusioje ir didelio populiarumo sulaukusioje knygoje, skirtoje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diduomenės giminėms, kiekvienai aprašomai giminei priskyrė po konkretų epitetą, kuris atspindi tos giminės istoriją¹. Pavyzdžiui, Manvydus jis siejo su riterių kultūra, Alšėniškius – su heraldika (giminės heraldiniu simboliu – kentauru), o iš Smolensko žemės kilusius rusėnus Sapiegas apibūdino kaip „raštininkų giminę“ ir net „raštininkų dinastiją“².

Iš tiesų ankstyvoji Sapiegų giminės istorija, ypač XV a. antroje pusėje–XVI a. pradžioje, neatsiejama nuo didžiojo kunigaikščio kanceliarijos. Pirmasis žino-

mas Sapiegų dinastijos atstovas – Simonas Sapiega, 1440–1450 m. valdovo kanceliarijoje ėjo raštininko pareigas³. Regis, jo pastangomis valdovo kanceliarijoje savo karjerą taip pat pradėjo du jo sūnus – Bogdanas ir Jonas⁴. Anot R. Petrausko, kanceliarijos darbo patirtis ir asmeninis santykis su valdovu leido vienam iš brolių pasiekti karjeros aukštumų⁵. Jonas Simonaitis Sapiega ne tik tapo rusėniškojo kanceliarijos skyriaus vadovu ir Aleksandro Jogailaičio žmonos Elenos dvaro kancleriu, bet ir pirmas iš giminės gavo vaivados (Vitebsko ir Palenkės) bei maršalo pareigas⁶.

Jono Simonaičio Sapiegos politinės karjeros virsmas leidžia kelti klausimą – kokiais būdais kanceliarijos raštininkai ir sekretoriai galėjo akumuliuoti valdžią ir panaudoti ją, kopdami socialinės ir politinės hierarchijos laiptais? Aleksandras Hruša, tyręs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos darbą, ypač telkęs dė-

* Už galimybę išvykti į Rusijos mokslų akademijos Istorijos instituto Sankt Peterburge archyvą dėkoju Lietuvos mokslo tarybai. Išvyka buvo finansuojama pagal vykdomą mokslo finansavimo priemonę „Parama mokslinėms išvykoms“, sutartis Nr. P-KEL-17-296. Taip pat dėkoju Jonui Drungilui, Artūriui Duboniui, Tomaszui Jaszczotui, Konstantinui Jerusalimskui, Laimontui Karaliui, Sergejui Polechovui, Sergejui Temčinui už pagalbą ir konsultacijas, kurių sulaukiau, rengdamas šią publikaciją. Taip pat ypač esu dėkingas Dariui Antanavičiui, leidusiam pasinaudoti Abraomo Jezofovičiaus laiško, saugomo Švedijos nacionaliniame archyve, fotokopija.

¹ Plačiau žr.: R. Petrauskas, 2016.

² R. Petrauskas, 2016, p. 37, 83, 121–140.

³ Sapiehowie, t. 1, 1890, s. 1; M. Michalewiczowa, 1993a, s. 591; A. Груша, 2006, c. 142.

⁴ Sapiehowie, t. 1, s. 2–22; M. Michalewiczowa, 1993a, s. 591–593; M. Michalewiczowa, 1993b, s. 613–618; A. Груша, 2006, c. 142, 144–146.

⁵ R. Petrauskas, 2016, p. 124.

⁶ M. Michalewiczowa, 1993b, s. 613; A. Груша, 2006, c. 145–146.

mesį į formalųjį jos darbo organizavimą, šį klausimą paliko savo tyrimo paribyje⁷. Norint atsakyti į šį klausimą, reikalingi specifiniai šaltiniai, kurie ne tik padėtų atskleisti formalias raštininkų kompetencijas, bet ir leistų užčiuopti neformalią jų galios raišką institucionalėjančioje ankstyvųjų naujųjų laikų valdžios struktūroje.

Čia nebandoma atsakyti į minėtą klausimą, tačiau, norint pradėti diskusiją ta linkme, yra publikuojami laišakai, skirti dar vienam, trečios kartos, Sapiegų giminės atstovui – Jonui Bogdanaičiui, savo karjerą taip pat pradėjusiam valdovo kanceliarijoje⁸. Publikuojami aštuoni (1507–1515) m. laišakai atspindi ankstyvąjį Jono Bogdanaičio karjeros tarpinį⁹. Šiuo laikotarpiu, kildamas politinės karjeros laiptais, jis galėjo naudotis savo tėvo¹⁰ (†1512) ir dėdės (†1517) protekcija. Tuo metu Jonas Bogdanaitis ėjo valdovo raštininko (nuo 1507 m. pirmosios pusės) ir Trakų pilininko (nuo 1511 m. antrosios pusės), o vėliau ir valdovo maršalo (nuo 1515 m. pradžios)

pareigas¹¹. Jau po savo galingojo dėdės mirties jis pasiekė savo karjeros zenitą – tapo Vitebsko (nuo 1517/1520 m.), taip pat Palenkės (nuo 1529 m.) vaivada ir Drohičino (nuo 1531 m.) vietininku¹².

Čia publikuojami ne visi žinomi laišakai, skirti Jonui Bogdanaičiui, bet tik tie, kurie atskleidžia jo kaip valdovo raštininko veiklos užkulisius¹³. Jie yra saugomi dviejuose archyvuose: Švedijos nacionaliniame ir Rusijos mokslų akademijos Istorijos instituto Sankt Peterburge¹⁴. Šių rankraščių kilmė yra miglota, bet gerai žinomos aplinkybės, kurios nulėmė jų atsiradimą Švedijoje ir Rusijoje. Darius Antanavičius, tirdamas Alberto Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos“ šaltinius, nustatė, kad dalis Švedijoje saugomų dokumentų priklausė Kazimiero Leono Sapiegos archyvui, regis, tuo metu įsikūrusiam Ružanuose¹⁵. Igoris Tiumentcevas, Natalija Rybalko, Natalija Tupikova ir Nina Tiumentceva studijoje, skirtoje Usviatų seniūno Jono Petro Sapiegos 1608–1611 m. archyvo rekonstrukcijai, iš-

⁷ Plačiau žr.: A. Gryša, 2006.

⁸ Plačiau žr.: Sapiehowie, t. 1, s. 25–34; M. Michalewiczowa, 1993c, s. 618–621.

⁹ Septyni iš jų yra publikuojami pirmą kartą: Nr. 1 – Drohičino vietininko Jono Steckaičio; Nr. 2 – Trakų vaivados Mikalojaus II Radvilos; Nr. 3 – Gardino seniūno Stanislovo Kiškos; Nr. 4 – Vosyiliaus Simonaičio Sapiegos; Nr. 5 – valstybės išdininko Abraomo Jezofovičiaus; Nr. 6 – kanclerio ir Vilniaus vaivados Mikalojaus II Radvilos; Nr. 8 – valdovo dvaro ir Trakų arklidininko, Valkininkų ir Lieponių vietininko ir Gardino girininko Jokūbo Kuncevičiaus. Vienas laiškas, siųstas Konstantino Ostrogiškio, buvo publikuotas XIX a. viduryje, tačiau jame pasitaiko transkripcijos netikslumų ir nurodyta klaidinga data. Plačiau žr. laišką Nr. 7.

¹⁰ Bogdano Sapiegos karjera klostėsi kur kas kukliau negu jo jaunesniojo brolio. Be to, kad Bogdanas Sapiega buvo valdovo raštininkas, jis ėjo Smolensko okolničiaus (teisėjo) pareigas ir buvo valdovo skirtas vietininkas Mcenske ir Liubucke, vėliau Aukštadvaryje. Sapiehowie, t. 1, s. 2–6; M. Michalewiczowa, 1993a, s. 591.

¹¹ Jonas Sapiega valdovo raštininku ir Trakų pilininku yra minimas nuo 1511 m. rugpjūčio 28 d. iki [1514 m. gegužės 24–26 d.], o 1515 m. sausio 5 d. jau buvo gavęs maršalo urėdą. A. Gryša, 2006, c. 149.

¹² M. Michalewiczowa, 1993c, s. 618; Urzędniczy centralni, 1994, s. 237.

¹³ Pavyzdžiui, čia nėra publikuojami dar du žinomi: 1) kunigaikštystės Teodoros Drutskos-Sokolinskos Sapiegienės (Bogdano Sapiegos žmonos) [b. d.], Aukštadvaris. *Riksarkivet*, Skoklostersamlingen, E8610:2 (Skokloster-samlingen Ryska och Polska brev N:O 352), Nr. 62 [be paginacijos]; 2) taip pat Jono Hlebaivičiaus, [b. m.] rugpjūčio 20 d., Vitebskas, asmeninio pobūdžio laišakai Jonui Bogdanaičiui. *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук*, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. K. 124, оп. 1, № 20.

¹⁴ Plačiau žr. publikaciją.

¹⁵ Plačiau apie XVII a. pradžios Sapiegų dokumentų atsiradimo aplinkybes Stokholme: D. Antanavičius, 2004, p. 318–319; Kazimiero Leono Sapiegos archyvo, 2014, p. XIII.

sakė kitokią nuomonę – jog XVII a. viduryje šis Sapiegų archyvas buvo saugomas Biarozoje¹⁶. Tokio savo teiginio Rusijos mokslininkai nėra pagrindę jokių tyrimu ar archyvine nuoroda.

Nors D. Antanavičius ir I. Tiumentcevas, N. Rybalko, N. Tupikova, N. Tiumentceva nesutaria dėl rankraščių „kilmės“, jie sutaria dėl jų atsiradimo Švedijoje aplinkybių. XVII a. viduryje, trisdešimtmečio karo metu, kaip karo grobis į Švediją buvo išgabenta daug kultūros vertybių, taip pat ten buvo išvežti rankraščiai, priklausę Sapiegų giminei¹⁷. Pirma jie buvo saugomi Skoklosterio pilyje, o vėliau, 1893 m., pilies savininkai dokumentus perdavė Švedijos nacionaliniam archyvui Stokholme¹⁸.

XIX a. ketvirtame–penktame dešimtmetyje dalį rankraščių, saugotų Skoklosteryje, neaiškiais aplinkybėmis įsigijo Helsinkio universiteto profesorius Sergejus Solovjovas. S. Solovjovas XIX a. penktame dešimtmetyje pardavė šiuos rankraščius Rusijos imperijoje veikusiai Imperatoriškajai archeografijos komisijai. Tų rankraščių pagrindu Rusijos mokslų akademijos Istorijos instituto Sankt Peterburge archyve yra sudaryta kolekcija Nr. 124, pavadinta S. Solovjovo vardu¹⁹. Dalis kolekcijoje saugomų rankraščių buvo publikuoti XIX a. viduryje, leidinyje „*Акты, относящиеся к истории Западной России*“²⁰.

¹⁶ Русский архив Яна Сапеги, 2005, с. 32; Plačiau apie Biarozą (dab. Бяроза / Берёза, pietvakarių Baltarusija) ir jame Sapiegų funduotą kartūzų vienuolyną: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, t. 1, 1880, s. 140–141.

¹⁷ D. Antanavičius, 2004, p. 318–319; Русский архив Яна Сапеги, 2005, с. 32.

¹⁸ D. Antanavičius, 2004, p. 319.

¹⁹ Plačiau žr.: Русский архив Яна Сапеги, 2005, с. 32–35.

²⁰ Plačiau žr.: АЗР, т. 1, 1846, с. I–V; АЗР, т. 2, 1848, с. I–III; АЗР, т. 3, 1848, с. V–VIII; АЗР, т. 4, 1851, с. V–VIII.

Raimonda Ragauskienė ir Konstantinas Jerusalmiskis, kryptingai tyrę šiuos Stokholme ir Peterburge saugomus, ypač XVI a. pirmosios pusės, dokumentus, pabrėžia, kad švedų XVII a. viduryje iš Lietuvos išvežti rankraščiai priklausė ne tik Sapiegų giminei, bet juose gausu ir pabėgusio iš Maskvos valstybės avantiūristo kunigaikščio Simono Teodoraičio Bielskio, taip pat Goštautų giminės dokumentų²¹. Regis, D. Antanavičius tik iš dalies teisis, jog į Švediją išgabenti dokumentai – tai Kazimiero Leono Sapiegos archyve saugomų 93 ir 94 stalčių turinys – „LDK ir Maskvos santykių XVII a. pradžios dokumentai“²². Norint nustatyti, kokio Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingojo (Sapiegų giminės atstovo?) archyve buvo saugomi XVI a. Bielskio, Goštautų ir Sapiegų rankraščiai, XVII a. viduryje išvežti į Švediją, reikia detalaus archyvinio šaltiniotyrinio tyrimo.

Jono Bogdanaičio veiklos pobūdis leistų manyti, kad jis galėjo turėti kur kas daugiau korespondentų, todėl galėjo išlikti kur kas daugiau laiškų. Juk ir iš publikuojamų laiškų turinio aiškėja, kad Jonas Bogdanaitis Sapiega intensyviai susirašinėjo su Stanislovu Kiška, Mikalojumi II Radvila, Vosyliumi Sapiega, Abraomu Jezofovičiumi ir Konstantinu Ostrogiškiu²³. Tačiau kodėl išliko arba buvo išsaugoti būtent šie konkretūs laiškai? R. Ragauskienė, analizuodama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos privačių archyvų genezę, nustatė, kad didikai ir pasiturinti bajorija net XVI a. viduryje visų pirma stengėsi išsaugoti valdovo siųs-

²¹ Plačiau žr.: R. Ragauskienė, 2015, p. 27; К. Ерусалимский, 2017, с. 283–300.

²² D. Antanavičius, 2004, p. 318–319; Kazimiero Leono Sapiegos archyvo, 2014, p. XXII.

²³ Plačiau žr. laiškus Nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7.

tus laiškus kaip savo giminės ir šeimos šlovingos praeities įrodymą, o tik vėliau tokie rinkiniai buvo pildomi „pareigūnų, klientų, žemionių laiškais“²⁴. Todėl publikuojami laišškai taip pat yra unikalūs XVI a. pradžios Sapiegų giminės savimonės atspindys, liudijantis apie glaudų šios giminės santykį su besiplėtojančia rašto kultūros tradicija. Be to, Jono Bogdanaičio paveldėtojai taip pat turėjo suvokti šių laiškų reikšmę ir vertę²⁵.

Manytina, kad šie laišškai išliko dėl jų ypatingo turinio. Visiems šiems laiškamams būdinga aiški, į nuolankumo ir nusižeminimo apdarą įvilкта teksto kompozicija. Adresantas dėl Jono Bogdanaičio darbo specifikos prašė pagalbos ir protekcijos, komunikuojant su didžiuoju kunigaikščiu²⁶. Už tokią paslaugą buvo žadamas atlygis šiame ir anapusiniame pasaulyje²⁷.

Vargu ar tokie laišškai galėjo turėti juridinę galią arba jų panaudojimas galėjo tiesiogiai duoti materialinės naudos²⁸. Kita vertus, išsaugoti laišškai galėjo būti savotiškas simbolinis kapitalas, kuris leido išsaugoti atmintį apie paslaugas, suteiktas „Kiš-

koms“, „Ostrogiškiams“, „Radviloms“ ir kitoms Lietuvos didikų giminėms, ir taip netiesiogiai prisidėti prie ekonominio kapitalo plėtros²⁹. Nėra išlikusios didžiojo kunigaikščio privilegijos, kuriomis Jonui Bogdanaičiui buvo suteiktos valdovo maršalo, vėliau Vitebsko ir Palenkės vaivadų bei Drohičino seniūno pareigos. Panašaus turinio privilegijų tekstų analizė leidžia manyti, kad svarbų vaidmenį, skiriant vieną ar kitą panašaus rango urėdą, vaidino aukšto socialinio statuso asmenų (arba grupių, veikiančių kaip korporacija) protekcija ir užtarimas. Pavyzdžiui, karalienės Bonos protekciją buvo gavę Motiejus Kločka bei Jonas Hlebačius, kai jiems 1532 m. buvo suteiktos Vitebsko ir Polocko vaivadų pareigos³⁰. Užtariant visai Ponų Tarybai Jonas Zaviša [1519] m. buvo paskirtas pastalininkiu³¹, o Trakų vaivada, Lietuvos didysis etmonas, Braclavo ir Vinicos seniūnas, kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis 1527 m. žodžiu užtarė valdovui Mikalojų Pacą, kad jam būtų suteiktos pakamario pareigos³². Žinoma, iki 1512–1517 m. Joną Bogdanaitį galėjo proteguoti jo tėvas ir dėdė, tačiau vėliau jam teko pasikliauti jau nebe artimiausių šeimos narių protekcija, bet asmeniniu socialiniu kapitalu.

Be abejo, publikuojami laišškai yra svarbūs ne tik Jono Bogdanaičio karjerai arba apskritai Sapiegų giminės XVI a. pradžios istorijai tirti. Juose gausu detalių, kurios leidžia atskleisti tokius sociopolitinių ir sociokultūrinių tyrimų klausimus: politinių

²⁴ R. Ragauskienė, 2015, p. 175.

²⁵ Apie archyvų formavimosi kultūrą Lietuvoje vėlyvaisiais viduramžiais–ankstyvaisiais naujaisiais laikais ir archyvuojamų dokumentų pobūdį plačiau žr.: R. Ragauskienė, 2015, p. 15–26, 158–178.

²⁶ Raštininkas, atlikdamas savo funkcijas, naudojosi galia tiesiogiai (betarpiškai) bendrauti su valdovu. Pavyzdžiui, Drohičino vietininkas Jonas Steckaitis taip apibūdino tokį bendravimą, kurio metu Jonas Bogdanaitis Sapiega galėjo paveikti būsimą valdovo sprendimą: <...> *kad Tavo Mylista teiktųsi tą mano raštelį Jo Mylistai valdovui perskaityti beįgi teiktųsi Tavo Mylista [mane] Jo Mylistai valdovui užtarti* <...>. Plačiau žr. laišką Nr. 1.

²⁷ Jokių pareigų neturintis Jono Bogdanaičio dėdė Vosylus Simonaitis Sapiega teigė: *Už tai Tavo Mylistai, mano valdovui, tik Dievas atsilygins, o aš, viešpatie, ligi savo mirties privalau Dievą prašyti Tavo Mylistai sveikatos*. Plačiau žr. laišką Nr. 4.

²⁸ A. Hruša yra atkreipęs dėmesį, kad, pavyzdžiui, valdovo laišškai galėjo turėti ir juridinę galią. Plačiau žr.: A. Груша, 2018, c. 165–166.

²⁹ Plačiau apie Pierre’o Bourdieu kapitalų teoriją: W. Paravicini, 2010, p. 9–13.

³⁰ LM 17, Nr. 276, 282, p. 276–277, 282.

³¹ Сборникъ матеріаловъ, 1901, № 5, с. 9; Урядниця centralni, 1994, s. 164.

³² <...> *устне нас жададь за нимъ*. LM 12, Nr. 651, p. 498–499.

grupučių sudėtis; diduomenės tarpusavio konfliktai bei draugystės ryšių mezgimo ir palaikymo kultūra; bajorijos žemėvalda (Palenkėje); didžiojo kunigaikščio kanceliarijos darbo praktikos; medicinos rinka ir jos paslaugų prieinamumas; aukščiausiojo teisingumo ir nusikaltimo sampratos. Be to, šie laišakai gerokai papildo ir praplečia pačios rusėniškos raštijos pažinimą, nes juose vartojama leksika skiriasi nuo tos, kuri buvo vartota dokumentinėje ir metraštinėje raštijoje³³.

Publikacija buvo atlikta atsižvelgus į 1985 m. Lietuvos Metrikos rengimo metodinius nurodymus³⁴ bei Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriuje sukauptą kirilica surašytų tekstų rengimo patirtį. Publikuojami laišakai yra papildyti moksliniais komentarais ir laiškų vertimu į lietuvių kalbą. Moksliniai komentarai yra dvejetainiai. Kiekvieno laiško pradžioje yra pateikiama: preliminarus arba tikslus datavimas, trumpa laiško anotacija, fiziniai rankraščio duomenys bei marginalijos, taip pat nuorodos į rankraščio aprašus ir esamas publikacijas. Laiškų transkripcijų išnašose identifikuojamos asmenybės, lokalizuojamos vietovės ir aptariamoms kitoms svarbios teksto detalės.

Rengiant publikaciją buvo stengiamasi išsaugoti autentišką laiškų struktūrą, tačiau neapsieita be teksto modernizavimo, kuris turėtų palengvinti tyrėjų darbą. Publikacijoje atskirose pastraipose išskiriamos laiško formuliaro dalys (lot. *salutatio*, *narratio*, *captatio benevolentiae*, *conclusio*,

actum et datum)³⁵. Laiškų originalai buvo surašyti vienoje pastraipoje, neatskiriant laiško formuliaro dalių. Išimtimi galima būtų laikyti laiško išdavimo vietą ir datavimą (lot. *actum et datum*) – prieš šias dvi laiško formuliaro dalis visuose laiškuose yra paliktas 2–10 raidžių tarpas. Regis, jei laiško sudarytojas stengėsi išreikšti palankumą arba nusizeminimą, tada adresatas nurodomas laiško pabaigoje, naujoje pastraipoje, apatinėje dešinėje lapo dalyje³⁶.

Publikuojamas tekstas yra suskaidomas sakiniais, o sakinių skyryba atlikta, remiantis dabartinės rusų kalbos gramatika, taip pat sumoderninta didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba. Laiškuose vartoti trumpiniai – išskleidžiami, o praleistos raidės rašomos lenktiniuose skliaustuose „()“. Laužtiniuose skliaustuose „[]“ transkripcijos tekste rekonstruojamos nusitrynusios raidės arba išplyšusios teksto dalys. Laiškų vertime laužtiniuose skliaustuose rašomi tie žodžiai, kurie nėra vartojami originaliame tekste, tačiau padeda geriau perteikti laiško teksto prasmę. Didžioji dalis dabar nevertojamų kirilicos raidžių – „ω“, „ѣ“, „ѐ“ – paliekamos. Keičiama tik dviejų raidžių grafika – rankraštyje vartojamą raidę „ѣ“ perteikiame kaip „y“, o „А“ kaip „Я“. Taip pat moderninama skaičių rašyba, skaičius atitinkančios kirilicos raidės keičiamos arabiškais skaitmenimis.

Kiekvieno puslapio pradžia žymima „||“ ir puslapio numeriu, kuris yra nurodomas laužtiniuose skliaustuose „[]“. Rankraštyje virš eilutės parašyti žodžiai arba žodžių dalys pažymimi „\“ ženklų.

Andrej Ryčkov

³³ Pavyzdžiui, terminas *норовник*, *норовник*, *неровник* daugiatis ir trumpojo istorinio baltarusių kalbos žodyno sudarytojams žinomas tik iš vartojimo laiškuose. Plačiau žr.: Гістарычны слоўнік, вып. 19, 2000, c. 259; Кароткі гістарычны слоўнік, 2015, c. 461.

³⁴ Методические рекомендации, 1985.

³⁵ Plačiau apie laiško, ypač valdovo, formuliaro dalis Lietuvoje vėlyvaisiais viduramžiais–ankstyvaisiais naujaisiais laikais: R. Čapaitė, 1996, p. 61–84; D. Keršienė, 2012, p. 31–42.

³⁶ Pavyzdžiui, laišakai Nr. 4, 5, 7, 8.

1 laiškas

*Drohičinas, [1507 m. pirma pusė–iki
1509 m. liepos 7 d.]*

Drohičino vietininko Jono Steckaičio laiškas valdovo raštininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo informuoti didįjį kunigaikštį, kad žemionys – Strusai ir Oziablai, neteisėtai, pasinaudodami apgaule, užvaldė jo tėvoniją – Holublio valdą.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 12 (popierius, lapo matmenys – 29 × 21,8 cm (tikrasis lapo dydis nėra aiškus, nes apatinė laiškoko dalis buvo nuplėšta)). Tekstas surašytas juodu rašalu. Rankraštis restauruotas. Iš krašto (lapo reversas, dešinėje) likusi žalio antspaudavo vaško dėmė. Antspaudas laikė popierinę juostelę, kuria siunčiant buvo perrištas supakuotas laiškas. Juostelės plotis ~0,5 cm. Marginalijos: lapo averse – kairiame viršutiniame kampe įrašas juodu rašalu „115. “Lapo reverse – viršutinėje dešinėje dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlyno rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОММИССИЯ * “ bei įrašas juodu rašalu – „Кол. С В. Соловьев N 12“.*

apraš: 1) М. Курдюмов, 1923, № 12, с. 2; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 6, с. 210.

|| [I] Г(оспо)д(и)ну³⁷ и брату моєму милу, пану Ивану Богдановичу, писару г(о)с(по)д(а)ря нашог(о) короля ег(о) м(и)л(о)сти, ѿт Јана Стецковича³⁸,

³⁷ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

³⁸ Jonas Steckaitis (†1541), Drohičino seniūnas 1501–[1509 m. liepos 7 d. – tuo metu ėjęs Drohičino se-

намѣстника дорогицког(о), поклон и братская приазнь.

ГД здорови твоєє м(и)л(о)сти, брата моєг(о), рад бых завжды слышал, а слышачи здоровєе вашеє м(и)л(о)сти с тог(о) милог(о) Б(о)га фалю и тому ся сердечно радую.

Тако ж, г(о)с(по)д(и)не, тыми часы мѣль єсми розєздъ у в ѡмену своєм, у Голублех³⁹, и з земляны – Струсы⁴⁰ и Зузяблы⁴¹. Ино суди наши: пан Іануш Костевич⁴², и пан Станислав Довоинович⁴³, и пан Тур Зубачовский⁴⁴, и пан СѲрѣшко⁴⁵ конца межи нами не вчинил, ѿтложили тоє дѣло до г(о)с(по)д(а)рьског(о) счастног(о) приєхання и до панов рады их м(и)л(о)сти. И межи нами заклад заложили, абыхмо ни ѿдин на ѿдног(о) до г(о)с(по)д(а)ря заочне з

niūno pareigas minimas Jonas Liutauras Chreptavičius; 1520–1541 m. valdovo maršalas. Urzędnicy centralni, 1994, s. 242; РИБ, т. 20, 1903, № 471, столб. 1183; G. Ryzewski, 2006, s. 40.

³⁹ Dab. Holublas (Holubla), pietryčių Lenkija, Mazovijos vaivadija.

⁴⁰ 1528 m. kariuomenės surašyme minimi tarp Drohičino bajorų, išrengė 2 raitelius. LM 523, p. 96.

⁴¹ 1528 m. kariuomenės surašyme minimi tarp Drohičino bajorų, išrengė 1 raitelį. LM 523, p. 97.

⁴² Jonušas Kostevičius (†1527), 1505–1508 m. valdovo kalavijininkas, 1509–1527 m. valdovo maršalas. Plačiau: J. Wiśniewski, 1968–1969, s. 343–344; Urzędnicy centralni, 1994, s. 216.

⁴³ Stanislovas Davainaitis († iki 1522), minimas 1509–1512 m. šaltiniuose. Regis, jokių pareigų nebuvo gavęs. РИБ, т. 20, 1903, № 393, столб. 1119; LM 8, Nr. 158, 559, 567, p. 165, 411, 415; LM 9, Nr. 4, p. 75–76.

⁴⁴ Turo palikuonys yra minimi XVI a. antro dešimtmečio pabaigoje–trečią dešimtmetį. Plačiau žr.: A. Wawrzyńczyk, 1951, s. 92–93; Palenkėje esančios Zubačės vietovės (dab. Zubacze, šiaurės Lenkija, Palenkės vaivadija) savininkai. Anot didžiojo istorinio Baltarusijos atlaso sudarytojų, valda šaltiniuose pirmą kartą paminėta 1529 m. Вялікі гістарычны атлас Беларусі, т. 1, 2009, с. 133 B2, 212.

⁴⁵ Gali būti tapatus Melniko (Palenkės vaivadija) žemioniu Jonui Oreškui, kuris yra paminėtas 1528 m. kariuomenės surašyme. LM 523, p. 96.

жалобою не втекали ся. И тыє Струсове и Взяблове черес то до г(о)с(по)д(а)ря ехали и заочне у г(о)с(по)д(а)ря ег(о) м(и)л(о)сти, тыє земляне, украсили⁴⁶ собѣ листь до пана Станислава Довоиновича и до пана ГѢрѣшка. И г(о)с(по)д(а)рь ег(о) м(и)л(о)сть пишет до мене в листе своем на их поведане, абых на ни коли к праву ся не становил и права бых не был ни коли послушон, а ни судеи своих ни коли, бых рекомо, на тую землю не выводил. А на завжды права послушон и к праву ся становлю, и тыми разы суди есми свои с ними посполу выводил. А другии листь ег(о) м(и)л(о)сть пишет до пана Станислава Довоиновича и до ГѢрѣшка, приказуючи им, тако ж на тых же землян поведане, абы они выехали и тую землю мою голубльскую, ѿ которую спор маем, казал его м(и)л(о)сть без жадног(о) права тым земляном ку их имѣнью ѡтєхати. И а ѿ том писал до короля ег(о) м(и)л(о)сти. Прото ж прошу и чолом бью твоє м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(и)ну и брату моему милому, абы твоа м(и)л(о)сть рачил тот листок мои перед г(о)с(по)д(а)ром ег(о) м(и)л(о)стью прочести и ѿ том рачил бы ся, твоа м(и)л(о)сть, до г(о)с(по)д(а)ря ег(о) м(и)л(о)сти причинити, абы ег(о) м(и)л(о)сть дал мнѣ листь свои, што бы пан Станислав и пан ГѢрѣшко земли моє не ѡтєжчали тым земляном без права, покул на и с тыми земляны ѡчевисто перед королом его м(и)л(о)стью стану, бо мнѣ, г(о)с(по)д(и)не, тяжко и велико тог(о) жал, хто бы мѣль не справедливе и без права ѡтчину мою посѣсти.

⁴⁶ Taip rankraštyje, pagal prasmę turėtų būti *уписали*.

А вед же на вѣру твоєє м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(и)ну и брату моему милому, иж твоа м(и)л(о)сть прозбы и чоломбитыа моєг(о) не ѡставиш.

П(и)сан у Дорогичин(е)⁴⁷.

|| [Iv] [Adresatas:] Г(о)с(по)д(и)ну⁴⁸ и брату моему милому, пану Ивану Бо⁴⁹гдановичу, писару г(о)с(по)д(а)ря нашо-г(о).

Vertimas

|| [I] Viešpačiui ir mano maloningajam broliui, mūsų valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui ponui Jonui Bogdaničiui [Sapiegai]. Drohičino vietininkas Jonas Steckaitis žemai lenkiasi ir [linki] broliško rūpesčio.

Kaskart džiaugiuosi išgirdęs apie Tavo Mylistos, mano brolio, sveikatą; ir kuomet išgirstu apie Jūsų Mylistos sveikatą, tuomet maloningąjį Dievą garbinu ir tuo širdingai džiaugiuosi.

Taip pat šiuo metu, viešpatie, bylinėjausi ribonėje [dėl] savo Holublio valdos su žemionimis – Strusais ir Oziablais. Tai mūsų teisėjai: ponas Jonušas Kostevičius ir ponas Stanislovas Davainaitis, ir ponas Turas Zubačovskis, ir ponas Oreškas [tos] bylos neišsprendė, atidėjo tą bylą [išspręsti] valdovui, kai laimingai atvyks [į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę], ir Jų Mylistoms ponams tarėjams. O mums paskyrė laidą, kad mes už akių vieni kitų valdovui nesukštume. O tie Strusai ir Oziablai, nepaisydami to, nuvyko pas valdovą ir už

⁴⁷ Dab. Drohičinas (Drohiczyn), šiaurės rytų Lenkija, Palenkės vaivadija.

⁴⁸ Inicialinė raidė dviejų eilučių dydžio.

⁴⁹ Nubraukta *писович*.

akių išprašė raštą iš Jo Mylistos valdovo, tie žemionys, [skirtą] ponui Stanislovui Davainaičiui ir ponui Oreškui. O Jo Mylista valdovas savo rašte rašė man dėl jų šmeižto, kad [neva] aš niekuomet nesiteisiau ir niekada nebuvaу paklusnus teisei, ir buvo pareikšta, kad net savo teisėjų niekuomet dėl tos žemės nepristačiau. O aš [priešingai] – visuomet paklusnus teisei ir teisiausiu [dėl tos žemės], ir tą kartą savo teisėjus kartu su jų pristačiau. O kitas Jo Mylistos raštas adresuotas ponui Stanislovui Davainaičiui ir Oreškui, [kuriame] įsako jiems, [remdamasis] tų pačių žemių paliudijimu, kad jie išvyktų ir tą mano Holublo žemę, dėl kurios ginčijamės; Jo Mylista įsakė [tą ginčytiną žemę] be jokio teismo prie tų žemių valdos prijungti. O tuo reikalu rašiau aš Jo Mylistai karaliui, to paties prašau ir žemai lenkiuosi Tavo Mylistai, viešpačiui ir mano maloningajam broliui, kad Tavo Mylista teiktųsi tą mano raštelį Jo Mylistai valdovui perskaityti beigi teiktųsi Tavo Mylista [mane] Jo Mylistai valdovui užtarti, idant Jo Mylista išduotų man tokį raštą, kadgi ponas Stanislovas ir ponas Oreškas mano žemės tiems žemionims neperduotų be teismo; tol, kol aš su tais žemionimis Jo Mylistos karaliaus akivaizdoje stosisu [į teismą], nes man, viešpatie, sunku ir labai to gaila, kad kas galėtų neteisėtai ir be teismo [sprendimo] mano tėvoniją užgrobti.

O aš juk pasitikiu Tavo Mylista, viešpačiui ir mano maloningoju broliui, kad Tavo Mylista prašymo ir mano maldavimo neapleisi.

Rašyta Drohičine.

|| [Iv] [Adresatas:] Viešpačiui ir mano maloningajam broliui, mūsų valdovo raštininkui ponui Jonui Bogdanaičiui [Sapiegai].

2 laiškas

Trakai, [1509] m. liepos 20 d.⁵⁰

Trakų vaivados Mikalojaus II Radvilos laiškas valdovo raštininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo valdovui užtarti dvarionį Jackų Ratomskį, nes jis pasiuntinybės metu Krymo chanate smarkiai įsiskolino.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 10 (popierius, lapo matmenys – 17,3 x 22 cm. Tekstas surašytas rudu (?) rašalu (dėl restauravimo rašalo spalvą sunku nustatyti)). Rankraštis restauruotas. Kraštuose (lapo reversas, kairėje ir dešinėje) likę žalio antspaudo vaško likučiai. Antspaudo vietoje matyti popierinės juostelės žymė. Juostelės plotis ~0,6 cm. Vandenzenkliis – nenustatytas; laiško lape likusi tik dalis vandenzenklio – šešiakampė žvaigždė / gėlė (2 × 2 cm) ir ją laikanti link apačios platėjanti „kojelė“, kuri remiasi į dalį apskritimo. Marginalijos: lapo averse – kairiame viršutiniame kampe įrašas juodu rašalu „71.“ Lapo reverse – viršutinėje dešinėje puslapio dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlyno rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОММИССІЯ *“ bei įrašas juodu rašalu – „Кол. С В. Соловьев N 10“.*

apraš: 1) М. Курдюмов, 1923, № 10, с. 2; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 10, с. 211.

⁵⁰ 1508 m. liepos 20 d. Trakų vaivada Mikalojus II Radvila buvo Oršoje. LM 8, Nr. 340, p. 271; nuo 1510 m. birželio 18 d. jis ėjo Vilniaus vaivados ir kancelerio pareigas. Urzędniczy centralni, 1994, s. 52; Województwo Wileńskie, 2004, s. 193.

|| [I] Брату⁵¹ и приателю нашому, пану Ивану Богдановичу Сопежича, писарю г(о)с(по)д(а)ря короля ег(о) м(и)л(о)сти, ѿт Миколаиа Миколаєвича⁵², воєводи троцкоз(о), чолом бите.

Ѓ здорови твоєє м(и)л(о)сти, брата и приателя нашоз(о), ради быхмо слышали.

Мовил мнѣ дворянин г(о)с(по)д(а)ря короля єго м(и)л(о)сти, Ратомский⁵³, иж ѿн, будучи на службе г(о)с(по)д(а)ря короля єз(о) м(и)л(о)сти у Ѓрде, в долги не малыи попал в потребах г(оспо)д(а)рских под сведомом писареи го м(и)л(о)сти – Юхна Даишковича⁵⁴ а кн(я)зя Абрагима Тимирчича⁵⁵. И просил менѣ ѿбых ѿ том ку твоєи м(и)л(о)сти писал. Про то твоєє м(и)л(о)сти, брата и приателя нашоз(о), прошу, иж бы твоѧ м(и)л(о)сть рачил за ним до г(о)с(по)д(а)ря єз(о) м(и)л(о)сти причину мѣти, иж бы єз(о) м(и)л(о)сть рачил с нег(о) том долгъ сняти.

А то бы твоѧ м(и)л(о)сть вделал для моєє прозбы, яко то брат и приател наш милыи.

П(и)сан в Троцох, июл(я) 20 д(е)нь.

⁵¹ Inicialinė raidė keturių eilučių dydžio.

⁵² Mikalojus II Radvila (†1521 spalį / lapkritį; arba 1522 m. sausis). Trakų vaivados pareigas ėjo 1505–1510 m. *Województwo Trockie*, 2009, s. 226.

⁵³ Jackus Ratomskis, pasiuntinys į Krymo chanatą: 1507, 1508, 1511, 1512–1514, 1514–1515, 1517 m. *D. Kołodziejczyk*, 2011, p. 602, note 31.

⁵⁴ Jurgis Daškevičius (†1521), 1508 m. kanceliarijos dijokas; 1509 m. pasiuntinys į Krymo chanatą. *А. Груша*, 2006, с. 161–162.

⁵⁵ Abrahamas Timirčičius (†1530), pasiuntinys Didžiojoje ordoje 1484, 1496 ir 1501 m. ir Krymo chanate 1490, 1507 ir 1509 m. *E. Banionis*, 1998, p. 184–186, 188, 192, 253.

|| [Iv] [Adresatas:] Брату⁵⁶ и приателю нашому, пану Ивану Богдановичу Сопѣ[жи]ча, писарю г(о)с(по)д(а)ря короля єго м(и)л(о)сти.

[Žemiau prierašas smulkesnėmis raidėmis, kitu braižu:] Ратомскому.

Vertimas

|| [I] Broliui ir mūsų draugui, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui ponui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai. Trakų vaivada Mikalojus Mikalojaitis [Radvila] žemai lenkiasi.

Džiaugiamės girdėdami apie Tavo Mylistos, brolio ir mūsų draugo, sveikatą.

Pranešė man valdovo, Jo Mylistos karaliaus, dvarionis, vardu [Jackus] Ratomskis, kad tuomet, kai jis buvo valdovo, Jo Mylistos karaliaus, pasiuntiniu Krymo chanate, tenkindamas valdovo poreikius įgijo didelių skolų, o apie tai žino Jo Mylistos raštininkai – Jurgis Daškevičius ir kunigaikštis Abrahamas Timirčičius. Ir prašė [jis] manęs, kad aš apie tai Tavo Mylistai parašyčiau. Todėl Tavo Mylistos, brolio ir mūsų draugo, prašau, kadgi Tavo Mylista teiktųsi valdovui Jo Mylistai jį užtarti, kadgi Jo Mylista teiktųsi tą jo skolą panaikinti.

O tai Tavo Mylista įvykdyk mano prašymu, nes [esi mums] brolis ir malonus mūsų draugas.

Rašyta Trakuose, liepos 20 dieną.

|| [Iv] [Adresatas:] Broliui ir mūsų draugui, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui ponui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai.

[Žemiau prierašas smulkesnėmis raidėmis, ne tuo pačiu braižu:] Ratomskiui.

⁵⁶ Inicialinė raidė keturių eilučių dydžio.

3 laiškas

Gardinas, [1511] m. birželio 29 d.

Valdovo maršalo ir Gardino seniūno Stanislovo Kiškos laiškas valdovo tarybos raštininkui ir Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo valdovo aplinkoje sergėti jo interesus bei praneša, kad Vilniaus vaivada jį apšmeižė.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 9 (popierius, lapo matmenys – 26,5 × 22,2 cm). Tekstas surašytas rudu (?) rašalu. Rankraštis restauruotas. Iš krašto (lapo reversas, dešinėje) likusi žalio antspaudo vaško dėmė, ties kurios centru matyti popierinės juostelės žymė. Marginalijos: lapo averse – kairia-me viršutiniame kampe įrašas juodu rašalu „57.“ Lapo reverse – viršutinėje dešinėje dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlyno rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОМИССИЯ *“ bei įrašas juodu rašalu – „Кол. С. В. Соловьев N. 9.“*

apraš: 1) М. Курдюмов, 1923, № 9, с. 2; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 9, с. 211.

|| [I] Брату⁵⁷ и приателеви моєму ѿсобному, пану Ивану Богдановичу, писару радному г(оспо)д(а)ря его м(и)л(о)сти, городничому троцкому, ѿт Станислава Пётровича⁵⁸, маршалка г(о)с(по)д(а)ря его м(и)л(о)сти, старосты городенского, поклон и братская среднаса приазнь.

⁵⁷ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

⁵⁸ Stanislovas Kiška (†1513–1514 m. sandūra) ėjęs Gardino seniūno pareigas minimas 1508 m. rugpjūčio 4 d.–1511 m. liepos 15 d.; valdovo maršalo – 1492 m. lapkričio 26 d.–1511 m. liepos 11 d., o nuo 1512 m. rugpjūčio 2 d. ėjo valstybės maršalo pareigas. Urzędnicy centralni, 1994, s. 72, 85; Województwo Trockie, 2009, s. 335.

Ѓ здровии твои м(и)л(о)сти, брата и приателла моєго милоз(о), рад бых на кождыи час слышал, слышачи ѿ зд(о)ровии вашей м(и)л(о)сти с того милого Б(о)га хвалю и с(е)ред(еч)но ся тому радую. А сами есмо т[ы]х часов живи до Б(о)жии воли.

Што твоа м(и)л(о)сть, брат и приател мои милыи, пише до мене здровии г(о)с(по)д(а)рьском и королевои еи м(и)л(о)сти, ино ја тому с(е)рд(е)чно рад, слышачи г(оспо)д(а)реве их м(и)л(о)сти. И теж пишеш⁵⁹ твоа м(и)л(о)сть ѿ положени г(о)с(по)д(а)рьском и теж, што ся тычет наших речех; твоа м(и)л(о)сть на то, брат мои, бачность маєи и при его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ри дела нашего стережеш, а до мене твоа м(и)л(о)сть ѿ том пишеш, приаючи и ѿстеречаючи нас. Ино ја с тоє твоєи м(и)л(о)сти, брата моєго, \приазни/ высоцѣ дякую, Бог даи бых то твоєи м(и)л(о)сти ѿтдал моєю братскою приазньою и послугою, да в чом ся згожу. И в перед твоєи м(и)л(о)сти, брата моєго, прошу, абы твоа м(и)л(о)сть рач моєго дела стеречи при г(о)с(по)д(а)ри, а мнѣ бы твоа м(и)л(о)сть рачил во всем сприяти, како то брат и приател мои милыи, чого ж ја не вонтпе твоєи м(и)л(о)сти приазни, брата моєго.

И теж повѣдаю твоєи м(и)л(о)сти, брату и приателю моєму ѿсобному, маю пригуду, што пан воєвода виленский⁶⁰ ку чти ми примовил, што ми ся было не годиле мовити; и в том дѣле

⁵⁹ Toliau išbrauktos neįskaitomos keturios raidės.

⁶⁰ Mikalojus II Radvila (†1521–1522 m. sandūra) Vilniaus vaivados ir kanclerio pareigas ėjo nuo 1510 m. birželio 18 d. Albertas Goštautas (†1539) Vilniaus vaivada tapo 1522 m. kovo 25 d. Urzędnicy centralni, 1994, s. 52; Województwo Wileńskie, 2004, s. 193.

мел есми до его м(и)л(о)сти г(о)с(по)-
д(а)ря нашего ехати и ѿ тои мои легко-
сти его м(и)л(о)сти чолом бити ѿ мою
справедливость. Ино есми без дозво-
ления г(о)с(по)д(а)рьского и розказаня
его м(и)л(о)сти есми не ехал и послал
есми ѿ том до г(о)с(по)д(а)ря его м(и)-
л(о)сти диака моего Горемыку⁶¹ ѿ тои
моѿи легкости⁶² чолом бити.

И некоторыи наши речи всказал есми
до твоѿи м(и)л(о)сти ѿт нас словом мо-
вити, ино што ѿн будет вашеи м(и)л(о)-
сти ѿт нас мовити, ваша м(и)л(о)сть,
рачте ему верати, бо [то ест] на[ш]и
речи.

П(и)сан в Городнѣ⁶³, июн(я) 29 ден.

|| [Iv] [Adresatas:] Брату⁶⁴ и ариятелю
нашому ѿсобному, пану Ивану Богдано-
вичу, писарю⁶⁵ радному г(о)с(по)д(а)ря,
его м(и)л(о)сти, городничиму троцкому.

Vertimas

|| [I] Broliui ir mano ypatingam draugui,
Jo Mylistos valdovo tarybos raštininkui
[ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogda-
naičiui [Sapiegai]. Jo Mylistos valdovo
maršalas [ir] Gardino seniūnas Stanislovas
Petraitis [Kiška] reiškia pagarbą ir [linki]
broliško tarpusavyje rūpesčio.

Kaskart džiaugiuosi išgirdęs apie Tavo
Mylistos, brolio ir mano maloningojo
draugo, sveikatą; ir kuomet išgirstu apie
Tavo Mylistos sveikatą, tuomet malonin-
gąjį Dievą didžiai garbinu ir širdingai tuo

džiaugiuosi. Ir patys esame šiuo metu gyvi
tiek [ilgai], kiek Dievas duos.

Ką Tavo Mylista, broli ir mano malo-
ningas drauge, rašai man apie valdovo ir
Jos Mylistos karalienės sveikatą, tai gir-
dėdamas aš širdingai džiaugiuosi dėl Jų
Mylistų valdovų. Taip pat Tavo Mylista
praneši apie valdovo reikalus ir taip pat
apie tai, kas yra susiję su mūsų interesais;
Tavo Mylista, mano broli, dedi pastangas
tų tikslų [įgyvendinimui] ir būdamas prie
Jo Mylistos valdovo rūpiniesi mūsų rei-
kalais, o man [viską] Tavo Mylista prane-
ši, gelbėdamas ir sergėdamas mus. Labai
dėkoju Tavo Mylistai, savo broliui, dėl to
rūpesčio, duok Dieve atsilyginčiau tuo pa-
čiu Tavo Mylistai – savo brolišku rūpesčiu
ir paslaugomis. Ir ateityje Tavo Mylistos,
savo brolio, prašau, kad, Tavo Mylista,
teikis valdovo aplinkoje sergėti mano inte-
resus, o man, Tavo Mylista, būdamas bro-
liu ir mano maloniu draugu, teiktumeisi
visame kame pagelbėti; net neabejoju dėl
to Tavo Mylistos, mano brolio, rūpesčio
[manimi].

Taip pat pranešu Tavo Mylistai, broliui
ir ypatingam savo draugui, kad man įvy-
ko nelaimė, ponas Vilniaus vaivada mano
garbę be jokio pagrindo apšmeižė; ir tuo
reikalu turėjau vykti pas Jo Mylistą mūsų
valdovą, ir dėl to šmeižto žemai lenktis Jo
Mylistai, kad būčiau išteisintas. Tačiau be
Jo Mylistos valdovo leidimo ir paliepimo
nevykau ir pasiunčiau tuo reikalu pas Jo
Mylistą valdovą savo dijoką Horemiką dėl
to mano pažeminimo žemai lenktis.

O tam tikrus mūsų reikalus liepia
Tavo Mylistai žodžiu perduoti, tai, ką Jūs
Mylistai jis nuo mūsų perduos žodžiu,
Jūs Mylista, teikitės juo tikėti, nes visa
tai [apie ką jis praneš], yra mūsų reikalai.

Rašyta Gardine, birželio 29 dieną.

⁶¹ Asmuo neidentifikuotas.

⁶² Rankraštyje *гелкости*.

⁶³ Dab. Gardinas (Гродна), vakarų Baltarusija,
Gardino sritis.

⁶⁴ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

⁶⁵ Tekste *писарю*.

|| [Iv] [Adresatas:] Broliui ir mūsų ypatingam draugui, Jo Mylistos valdovo tarybos raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui [Sapiegai].

4 laiškas

–, [1511 m. antra pusė–
1515 m. pabaiga].

Vosylius Simonaičio Sapiegos laiškas valdovo raštininkui ir Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo užtarti jį valdovui.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 11 (popierius, lapo matmenys – 26,5 × 19 cm). Tekstas surašytas rudu rašalu. Rankraštis restauruotas. Regis, restauruojant buvo apkirpti lapo kraštai. Lapo averse, apatiniamė dešiniame kampe matyti dviejų raidžių dalys. Tikėtina, kad ten buvo įrašyta laiško sudarymo vieta ir data. Vandenženklis – gyvatė, panaši į Edmundo Laucevičiaus kataloge pažymėtą numeriu 928⁶⁶. Toks popierius buvo naudotas surašant 1518 m. dokumentą Trakuose⁶⁷. Palyginti su E. Laucevičiaus atlase pavaizduotu vandenženkliu, šis turi tris išskirtinius bruožus: a) daugiau žvynelių ant gyvatės kūno; b) smailesnę gyvatės galvą; c) karūną virš gyvatės galvos. Marginalijos: lapo averse – kairiamė viršutiniamė kampe įrašas juodu rašalu „120.“ Lapo reverse – viršutinė dešinėje dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlynos rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОММИССИЯ *“ bei įrašas juodu rašalu – „Кол. С. В. Соловьев N 11“.*

apraš: 1) М. Курдюмов, 1923, № 11, с. 2; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 5, с. 210.

|| [J] Велеможному⁶⁸ пану, г(о)с(по)д(и)ну и г(о)с(по)д(а)рю моєму милому, надеи моєи великои, пану Ивану Богдановичу, писарю г(о)с(по)д(а)ря короля єго м(и)л(о)сти, горѡдничому троцкому.

На кажды, г(о)с(по)д(а)рю, день и час рад бых слышал ѡ здорови твоєє м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ря моєго милого и надеи моєє великоє. А коли, г(о)с(по)д(а)рю, слышу здоров твоєє м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ря мого, тогды с того м(и)л(о)с(е)рд(н)ого сотворителя Б(о)га прошу и єго с(вя)тоє м(и)л(о)сти воли прошу, абы твоа м(и)л(о)сть м(и)л(о)с(е)рд(н)ыи Бог подержал и поздоровил на многии лѣта.

Так же, г(о)с(по)д(а)рю, на великом жаловани чолом бью твоєи м(и)л(о)сти, што твоа м(и)л(о)сть мене ѡдеваєши, \ѡбуваєши/ и кормиши, и поишь, и ещо ми твоа м(и)л(о)сть в г(о)с(по)д(а)ря печалуєшь. Ино змилиуи ся, г(о)с(по)д(а)рю, твоа м(и)л(о)сть до конца миа, г(о)с(по)д(а)рю, твоа м(и)л(о)сть не покинь, печалуи ся в г(о)с(по)д(а)ря ѡ тыи листки, што єсми до твоєє м(и)л(о)сти писал служкою своим Филиппом⁶⁹. А на великом жаловани твоєи м(и)л(о)сти чолом бью, што ж твоа м(и)л(о)сть служку моєго завжды на своєи стравѣ держишь, коли до твоєє м(и)л(о)сти присылаю. Ино то твоєи м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)рю моєму, ѡдин Бог заплатит, а я, г(о)с(по)д(и)не, повинен Бога просити до своєє смерти за твоєє м(и)л(о)сти здоровє.

⁶⁶ E. Laucevičius, 1967a, p. [152].

⁶⁷ E. Laucevičius, 1967b, p. 187.

⁶⁸ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

⁶⁹ Asmuo neidentifikuotas.

А поехал, г(о)с(по)д(а)рю, слуга мат-ки нашое там \Гаврило⁷⁰/. Ино вказал есми ему до твоее м(и)л(о)сти [сло]-вом говорити, чолом бити твоєи м(и)л(о)сти. Ино змилиу ся, [го]с(по)д(а)рю, его, тво[я м(и)л(о)сть]⁷¹, выслухай а пожалуй, г(о)с(по)д(а)рю, змилиу ся, не поки мя, твоя [м(и)л(о)сть], до конца. Ни на кого, г(о)с(по)д(а)рю, надеи не маю, толко на м(и)л(о)с(е)рд(н)ого Б(о)-га д[а на ва]шу м(и)л(о)сть; змилиу ся, г(о)с(по)д(а)рю, для м(и)л(о)с(е)рд(н)ого Б(о)га.

Слуга и подножє твоее м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ря моез(о), Васко Сопѣга⁷² низко чолом бьєт⁷³.

|| [Iv] [Adresatas:] Велеможному пану, г(о)с(по)д(и)ну и г(о)с(по)д(а)рю моему, пану Ивану Богданов[ичу], писарю г(о)с(по)д(а)ря короля⁷⁴ его м(и)л(о)-сти, городничому трощ[кому].

Vertimas

|| [I] Dauggaliui ponui, viešpačiui ir mano maloningajam valdovui, mano didžiai vilčiai, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui [Sapiegai].

Valdove, kiekvieną dieną ir valandą džiaugiuosi išgirdęs apie Tavo Mylistos, mano maloningojo valdovo ir mano didžios vilties, sveikatą. Ir kuomet, valdove, išgirstu apie Tavo Mylistos, mano valdo-

vo, sveikatą, tuomet gailėstingą kūrėjo Dievo prašau ir jo šventos malonės prašau, kad gailėstingasis Dievas Tavo Mylistą palaikytų ir suteiktų sveikatą daugeiui metų.

Taip pat, valdove, žemai lenkiuosi už didžiulį palankumą, [dėl kurio] Tavo Mylista mane aprenki, apauni ir pamaitini bei pagirdai, be to, Tavo Mylista mane valdovui proteguoji. Tai pasigalėk [manęs], valdove, Tavo Mylista, neapleisk manęs, valdove, Tavo Mylista, pragaištyje, užtark [mane] valdovui dėl tų raštelių, dėl kurių Tavo Mylistai rašiau, [siųsdamas] savo tarną Pylipuką. O dėl Tavo Mylistos didžiulio palankumo žemai lenkiuosi, nes Tavo Mylista mano tarną visuomet pats aprūpini, kuomet jį atsiunčiu Tavo Mylistai. Už tai Tavo Mylistai, mano valdovui, tik Dievas atsilygins, o aš, viešpatie, ligi savo mirties privalau Dievą prašyti Tavo Mylistai sveikatos.

O pas [Tavo Mylistą], valdove, išvyko mūsų motinos tarnas Havrilas. Tai liečiau jam Tavo Mylistai žodžiu perduoti, žemai lenktis Tavo Mylistai. Tai pasigailėk [manęs], valdove, Tavo Mylista, išklausk jo ir apdovanok, valdove, pasigailėk, neapleisk Tavo Mylista manęs pragaištyje. Valdove, niekuo kitu negaliu pasikliauti tik gailėstinguoju Dievu ir Jūsų Mylista; valdove, pasigailėk [manęs] gailėstingą Dievo vardu.

Vosylius Sapiega, tarnas ir Tavo Mylistos, mano valdovo, papadė, žemai lenkiasi.

|| [Iv] [Adresatas:] Dauggaliui ponui, viešpačiui ir mano valdovui, mano didžiai vilčiai, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui [Sapiegai].

⁷⁰ Asmuo neidentifikuotas.

⁷¹ 6 raidžių tarpas – nuplautas.

⁷² Vosylius Simonaitis Sapiega. Šaltiniuose minimas 1493–1514 m. Plačiau žr.: Sapiehowie, t. 1, s. 22–23.

⁷³ Toliau – skyrybos ženklas arba dalis inicialinės raidės. Dar žemiau – raidės „П“ viršutinė dalis.

⁷⁴ Po šio žodžio dar kartą pakartotas žodis *короля*.

5 laiškas

Vilnius, [1512] m. vasario 26 d.⁷⁵

Valstybės išdininko Abraomo Jezofovičiaus laiškas valdovo raštininkui ir Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo užtarti jį valdovui bei praneša apie suimtą Smolensko miestietį, ketinusi pasinaudoti suklastotu valdovo raštu.

orig: Stokholmas (Švedija), Riksarkivet, *Skoklosterssamlingen*, E8600 (Polska brev och handlingar 1600-talet), s. 1–1v.⁷⁶

apraš: A. Nowicka-Jeżowa, M. Wichowa, M. Straszewicz, 2006, s. 66.

|| [I] Велеможному⁷⁷ пану, г(о)с(по)д(и)ну моему старшому и добродѣи великому, пану Ивану Богдановичу Сопѣзе, писару г(о)с(по)д(а)ря короля єго м(и)л(о)сти, городничому троцкому.

Здорове твоєи м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(и)на моег(о), рад бых слышал на кождыи час, како *ж* то собныи доровникъ вашег м(и)л(о)сти.

Так же, г(о)с(по)д(и)не, поведаю твои м(и)л(о)сти – писал єсми до г(о)с(по)д(а)ря короля єго м(и)л(о)сти и до дяди твоєи м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(и)на моег(о) пана Ивана⁷⁸, и послалом тыи листы служебником моим Костеюю; вашег м(и)л(о)сти прошу и чолом бью,

иж бы твоа м(и)л(о)сть, порозумевши в тых листех рѣчи мои, и згодивши ся поспол з дядею ваше м(и)л(о)сти, панам Иванам, и рачил за мною ласкаве ся до г(о)с(по)д(а)ря єго м(и)л(о)сти причинити и того служебника моег(о) без мешканя отправити.

И теж поведаю твоєи м(и)л(о)сти – здѣсе писал до мене пан Юрьи Глѣбович⁷⁹, воєвода смоленский, поведаючи, што *ж* єдин мещанин смоленский, на имя Панкрат⁸⁰, из Смоленска втек, в которого *ж* познали листы г(о)с(по)д(а)рьский фалшивый; ино гдѣ бы ся нам придало єго видети, и пан Юрьи, воєвода смоленский, казал єго поимати. И пан Богухвал⁸¹, писар г(о)с(по)д(а)ря короля го м(и)л(о)сти, приєхавши из Смоленска, повѣдил нам тоє *ж*; и листь єго фалшевчыи и з собою привез. Ино, г(о)с(по)д(и)не, ехал єсми єдин раз из замку *от* пана в рады их м(и)л(о)сти до своєи господы и вбачилом того Панкратца, а жь *он* по влицы идет, крыючи *от* людеи парсуну свою. И на того *ж* часу казал єго поимати, и держал єсми єго на своєи господає ω двѣ недѣли в ленцугу. И как съєм ся рушил и на єго ставил перед паном воєводою виленским⁸² и листь тот фалшивый перед єго м(и)л(о)стью положил. И пан

⁷⁵ Metai nustatyti pagal laiške minimą seimą Vilniuje. Seimas Vilniuje turėjo prasidėti sausio 1 d. Plačiau žr.: M. Любавский, 1900, с. 191–194.

⁷⁶ Išorinės rankraščio upatybės neaptariamos, nes, rengiant publikaciją, nebuvo galimybės susipažinti su rankraščiu *de visu*.

⁷⁷ Inicialinė raidė keturių eilučių dydžio.

⁷⁸ Jonas Simonaitis Sapiega (†1517) tuo metu ėjo maršalo (nuo 1504 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto vyriausiojo sekretoriaus (maždaug nuo 1505 m.) ir Vitebsko vaivados (nuo 1511 m.) pareigas. M. Michalewiczowa, 1993b, s. 613–618; A. Груша, 2006, с. 145–146.

⁷⁹ Jurgis Hlebavičius (po †1520) Smolensko vaivados pareigas ėjęs minimas 1508 m. rugsėjo 6–1514 m. kovo 29 d. G. Małaczyńska, 1961, s. 542–543; Ziemia Smoleńska, 2003, s. 54.

⁸⁰ Asmuo neidentifikuotas.

⁸¹ Boguchvalas Dmitraitis Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos raštininko pareigas ėjęs minimas 1511 m. rugsėjo 30–1516 m. sausio 17 d. A. Груша, 2006, с. 150.

⁸² Tuo metu Vilniaus vaivada buvo Mikalojus II Radvila. Nuo 1510 m. birželio 18–20 d. buvo paskirtas Vilniaus vaivada ir kancleriu. Urzędnicy centralni, 1994, s. 52.

воєвода прочотчи тот листъ и заховал в себе. И тот Панкратец поведал перед паном воєводою – „иж бы тот листъ вышел з двора вашоє м(и)л(о)сти а писал деи тот листъ дьяк вашоє м(и)л(о)сти Ивашенцо⁸³, как г(о)с(по)д(а)рь корол, єго м(и)л(о)сть, был в Бьрести⁸⁴“. И пан воєвода виленский мѣл ѿ том до твоєи м(и)л(о)сти писати, и твоѧ м(и)л(о)сть рачи то вѣдати, што маєши єго м(и)л(о)сть ѿтказати.

П(и)сан у Вилни, фев(раля) 26 ден.

Неровник вашоє м(и)л(о)сти Аврам Є(зо)фовичъ⁸⁵, под(с)карбии земский, чолом бьєт.

|| [Iv] [Adresatas:] Велеможному пану, г(о)с(по)дину мому старшому и добродѣи великому, пану Ивану Богдановичу Сопѣзе, писару г(о)с(по)д(а)ря короля єго м(и)л(о)сти, городничому троцкому.

[Dorsalinė atžyma:] Abram Josephowicz podskarbi Janowi Sapiezie o miesz-

⁸³ Regis, turimas galvoje Jeskas Ivanaitis. 1507 m. liepos 23 d. minimas kaip Trakų vaivados Mikalojaus II Radvilos raštininkas. 1513 m. gegužės 26 d. Poznanėje (Lenkija) Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis patvirtino maršalo ir raštininko Bogušo Bohovitinovčiaus ir J. Ivanaičio žemėvaldos apsikeitimo sutartį. Šiame dokumente Jeskus vadinamas Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos dijoku. Remiantis A. Hrušos tyrimu, J. Ivanaitis daugiau šaltiniuose nėra minimas. LM 8, Nr. 234, 623, p. 209–210, 462–463; A. Груша, 2006, c. 162.

⁸⁴ Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas iki 1512 m. vasario 26 d. Brastoje lankėsi tris kartus: 1507 m. gegužės pabaigoje–birželio pradžioje; 1508 m. gegužę, 1511 m. gegužės 15–spalio 7 d. H. Бережков, 1962, c. 192, 193, 196; A. Gąsiorowski, 1973, s. 258, 259, 260.

⁸⁵ Abraomas Jezofovičius (†1519) valstybės išdinininku paskirtas 1509 m. pabaigoje, ėjo pareigas iki gyvenimo pabaigos. Plačiau žr.: W. Pocięcha, 1946–1948, s. 328–331; J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė, 2008, p. 361–362.

czaninie Smole: ze znalezionie są u iego listy krolewskie falszowane.

Vertimas

|| [I] Dauggaliiui ponui, vyresniajam mano viešpačiui ir didžiam geradariui, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai.

Būdamas Jūsų Mylistos ypatingai apdovanotas, kaskart džiaugiuosi išgirdęs apie Tavo Mylistos, mano viešpaties, sveikatą.

Taip pat, viešpatie, pranešu Tavo Mylistai – rašiau valdovui, Jo Mylistai karaliui, ir Tavo Mylistos dėdei, mano viešpačiui, ponui Jonui, ir siunčiau tuos laiškus per savo tarnybininką Konstantiną; prašau Jūsų Mylistos ir žemai lenkiuosi, kadgi Tavo Mylista, apsvarstęs tuose laiškuose [išdėstytus] mano reikalus ir susitaręs su Jūsų Mylistos dėde, ponu Jonu, ir teikumeisi Jo Mylistai valdovui mane [dėl to reikalo] maloningai užtarti, o tą mano tarnybininką nedelsiant išsiųsti [atgal].

Ir taip pat pranešu Tavo Mylistai – būnant čia [Vilniuje], rašė man Smolensko vaivada, ponas Jurgis Hlebavičius, pranešdamas, kad vienas Smolensko miestietis, vardu Pankratas, pas kurį buvo aptikti suklastoti valdovo raštai, pabėgo iš Smolensko; o jei kur nors gi mums tektų jį pamatyti, Smolensko vaivada, ponas Jurgis, liepė jį suimti. Ir valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkas, ponas Boguchvalas, atvykęs iš Smolensko, mums pranešė tą patį; ir [tą] ju suklastotą raštą atsivežė su savimi. Tai, viešpatie, važiauvau aš kartą iš [Vilniaus] pilies, [kur tuo metu buvo susirinkę] Jų Mylistos Ponų Tarybos [nariai], ir pamatčiau tą Pankratėlį, kadgi jis eina gatve,

slėpdamas nuo aplinkinių savo asmenybę. O aš tuoj pat liečiau jį suimti ir laikiau jį apie dvi savaites sukaustyta grandinėmis savo namuose. O kai Seimas ėjo į pabaigą ir aš jį pristačiau į pono Vilniaus vaivados [teismą], ir tą suklastotą raštą Jo Mylistai pateikiau. O ponas vaivada perskaitė tą raštą ir pasiliko [jį] sau. Ir tas Pankratėlis papasakojo ponui vaivada – „kadgi tas raštas buvo sudarytas Jūsų Mylistos dvare, o raštą tą surašė Jūsų Mylistos dijokas, Ivanaitis, tuo metu, kai valdovas, Jo Mylista karalius, buvo Brastoje“. Ir ponas Vilniaus vaivada turėtų apie tai Tavo Mylistai pranešti, o Tavo Mylista teikis tai žinoti, ką turėsi Jo Mylistai atsakyti.

Rašyta Vilniuje, vasario 26 dieną.

Jūsų Mylistos šalininkas, valstybės išdininkas, Abraomas Jezofovičius žemai lenkiasi.

|| [Iv] [Adresatas:] Dauggaliui ponui, vyresniajam mano viešpačiui ir didžiam geradariui, Jo Mylistos valdovo raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai.

[Dorsalinė žyma:] Išdininkas Abraomas Jezofovičius [praneša] Jonui Sapiegai apie Smolensko miestietį, kad pas jį buvo rasti suklastoti karaliaus raštai.

6 laiškas

Vilnius, [1512–1513, 1515] m. kovo 11 d.

Kanclerio ir Vilniaus vaivados Mikalojaus II Radvilos laiškas valdovo raštininkui ir Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo į Goniondzą atsiųsti rekomenduotą barzdaskutį; taip pat prašo užtarti valdovui, kad leistų patraukti į teismą jį išdavusį pavaldinį Jeską.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 7 (popierius, lapo matmenys – 27 × 21,5 cm). Tekstas surašytas rudu (?) rašalu. Rankraštis restauruotas. Krašte (lapo reversas, dešinėje) likę žalio antspaudo vaško likučiai. Vandenženklis – jaučio galva. Panašus į E. Laucevičiaus kataloge pažymėtą numeriais 1473, 1479 ir 1480⁸⁶. Toks popierius buvo panaudotas surašant 1499, 1513, 1514 ir 1515 m. dokumentus Vilniuje, Kaune ir Trakuose⁸⁷. Palyginti su E. Laucevičiaus atlase pavaizduotais vandenženkliais, šis turi du išskirtinius bruožus: a) jaučio galva nėra susiaurėjusi ties akių linija; b) virš jaučio galvos pavaizduota gyvatė, apsvyrijojusi kryžių (taip kaip Nr. 1473 ir 1479), ir ties kryžiaus viduriu iš dešinės ir kairės galima įžiūrėti raides / skaičius „3“ arba „3“ bei „P“ (kaip Nr. 1480). Marginalijos: lapo averse – kairiame viršutiniame kampe įrašas juodu rašalu „90.“, kairiame apatiniame kampe įrašas pilku pieštuku „С-7.“ Lapo reverse – viršutinėje dešinėje dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlyno rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОММИССИЯ *“ bei įrašas juodu rašalu – „Кол. С. В. Соловьев N 7“.*

apraš: 1) М. Курдюмов, 1923, № 7, с. 2; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 7, с. 211.

|| [I] Брату⁸⁸ и приателю моему милому, пану Ивану Богдановичу, писарю г(о)с(по)д(а)ря короля ег(о) м(и)л(о)сти,

⁸⁶ E. Laucevičius, 1967a, p. [209]–210.

⁸⁷ E. Laucevičius, 1967b, p. 194.

⁸⁸ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

городничому троцкому, *от* Николая Николаевича⁸⁹, воеводы виленског(о), канцлѣря г(о)с(по)д(а)ря короля ег(о) м(и)л(о)сти Жикгимонта чолом бите.

ГД здорови твоее м(и)л(о)сти рад бых завжды слышал.

Што твоя м(и)л(о)сть перво сего на прозбу мою мѣл прислати до имѣнья моег(о), до Ганезя⁹⁰, барвѣря Криштофа⁹¹, про то и тепер твоее м(и)л(о)сти прошу, аж бы твоя м(и)л(о)сть подле залецаня твоее м(и)л(о)сти рачил до мене тог(о) барвѣря прислати на своих конех и съ своими слугами.

И теж, што перво сего г(о)с(по)д(а)рь корол его м(и)л(о)сть до мене писал ѿ тог(о) зрадцу моег(о), ѿ Еска⁹², которые жо, в мене служачи, мене, пана своег(о), зражал, а бых на ему дал впокои до щастног(о) приеханя его м(и)л(о)сти ку здѣшнему панству ег(о) м(и)л(о)сти, Великому Кн(я)зтву. Ино на на противку того листа г(о)с(по)д(а)р(с)ког(о) не смѣлом ему ни чог(о) чинити, и тых часов ѿ том есми до г(о)с(по)д(а)ря его м(и)л(о)сти писал и служебника моег(о) Яна Полског(о)⁹³ послал. Про то твоее м(и)л(о)сти прошу, абы твоя м(и)л(о)сть рачил ѿ том за мною до г(о)с(по)д(а)ря его м(и)л(о)сти причину мѣти, иж бы его м(и)л(о)сть г(о)с(по)д(а)рь рачил мене с тог(о) листом своим вызволити, иж бых на, подле ѿбыча(я)

прав стародавна заховаваных въ здѣшнем панстве его м(и)л(о)сти, Великому кн(я)зтвѣ, моцон был на тог(о) слугу моег(о) сам право ѿсадити, и чог(о) будет заслужил – нехай с права тог(о) втерпить.

П(и)сан у Вилни, мар(та) 11 ден.

|| [Iv] [Adresatas:] Брату⁹⁴ и приателю моему милому, пану Ивану Богдановичу, писарю г(о)с(по)д(а)ря короля, ег(о) м(и)л(о)сти, городничому троцкому.

Vertimas

|| [I] Broliui ir mano maloningajam draugui, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštinkui, Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui [Sapiegai]. Vilniaus vaivada, valdovo, Jo Mylistos karaliaus Žygimanto, kancelris, Mikalojus Mikalojaitis [Radvila] žemai lenkiasi.

Išgirdęs apie Tavo Mylistos sveikatą visuomet džiaugiuosi.

Kad Tavo Mylista prieš tai mano prašymu turėjai atsiųsti man į mano dvarą, į Goniondzą, barzdaskutį Kristupą, to ir dabar Tavo Mylistos prašau, kadgi Tavo Mylista teiktumeisi tą barzdaskutį, Tavo Mylistos rekomenduotą, atsiųsti, [aprūpintą] tavo žirgais ir [lydimą] tavo tarnų.

Ir taip pat kad prieš tai valdovas, Jo Mylista karalius, man rašė apie tą mano išdaviką, apie Jeską, kuris gi, man tarnaudamas, mane, savo poną, išdavė, kad aš jam duočiau ramybę iki Jo Mylistos laimingo atvykimo į šią Jo Mylistos valstybę, Didžiąją Kunigaikštystę. Tai aš, reaguodamas į tą valdovo raštą, nediršau [Jeskui] nieko daryti, ir tuomet tuo reikalu parašiau Jo Mylistai valdovui ir savo tarnybininką

⁸⁹ Plačiau žr. 52 išnaša.

⁹⁰ Dab. Goniondzas (Goniądz), šiaurės rytų Lenkija, Palenkės vaivadija.

⁹¹ Tikėtina, kad tai barzdaskutys Kristupas Šarfas (Krzysztof Szarff), teikęs savo paslaugas dar Aleksandro Jogailaičio dvare. J. Skibniewska, 2015, s. 555.

⁹² Regis, turimas galvoje Jėskas Ivanaitis, apie kurį yra užsiminta [1512] m. vasario 26 d. Abraomo Jezofovičiaus laiške Jonui Sapiegai. Plačiau žr. laišką Nr. 5.

⁹³ Asmuo neidentifikuotas.

⁹⁴ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

Joną Lenką pasiunčiau. Todėl Tavo Mylistos prašau, kad Tavo Mylista teiktumeiși dėl to Jo Mylistai valdovui mane užtarti, kadgi Jo Mylista valdovas teiktūși mane nuo to [įpareigojimo] išlaisvinti, kad aš, remdamasis šioje Jo Mylistos valstybėje, Didžiojoje Kunigaikštystėje, nuo seno galiojančiu teisės papročiu, būčiau galėjęs pats tą tarną į teismą patraukti, ir ko bus nusipelnęs, tegu teisėtai kenčia.

Rašyta Vilniuje, kovo 11 dieną.

|| [Iv] [Adresatas:] Broliui ir mano maloningajam draugui, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui, Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui [Sapiegai].

7 laiškas

*Ostrohas, [1512–1513, 1515] m.
rugpjūčio 28 d.*

Konstantino Ostrogiškio laiškas valdovo raštininkui ir Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame dėkoja už suteiktą paslaugą bei pasižada atsilyginti tuo pačiu.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 4 (popierius, lapo matmenys – 29 × 21,8 cm (tikrasis lapo dydis nėra aiškus, nes apatinė laiško dalis buvo nuplėšta)). Tekstas surašytas juodu (?) rašalu. Rankraštis restauruotas. Kraštuose (lapo reversas, dešinėje ir kairėje) likę žalio (rudo?) antspaudo vaško likučiai. Marginalijos: lapo averse – kairiame viršutiniame kampe įrašas juodu rašalu „100.“ Lapo reverse – viršutinėje dešinėje dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlyno rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОММИССІЯ *“, ties*

antspaudu įrašas juodu rašalu – „Кол. С В Соловьев N 4“; puslapio apatinėje dalyje įrašas juodu rašalu: „А. 3. Р. т. 2. № 72.“

publik: AЗР, т. 2, 1848, № 72, с. 93. Nurodyta klaidinga 1511 m. rugpjūčio 28 d. data. Laiške minimas velionis Vladimiro vyskupas Vasijonas buvo gyvas dar 1511 m. pabaigoje⁹⁵.

apraš: 1) М. Курдюмов, 1923, № 4, с. 1; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 4, с. 210.

|| [I] Велеможному⁹⁶ пану, г(о)с(по)д(и)ну и брату моему и добродѣю великому, ωсобно до мене ласкавому, пану Ивану Богдановичу Сопѣзе, писарю г(о)с(по)д(а)ря нашего, короля его м(и)л(о)сти, городничому троцкому.

Рад бых, г(о)с(по)д(и)не, на каждыи час слышал здорове твоеи м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(и)на и брата моего милого; и коли слышу здорове твоеи м(и)л(о)сти с того милоз(о) Б(о)га велико хвалю и сердечно ся тому радую.

На великомъ жаловани твоеи м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(и)ну и брату моему милому, низко чолом бью, с тое твоеи м(и)л(о)сти воли доброе и приязни братское, которую ж твоя м(и)л(о)сть зажды ко мнѣ оуказуеш; и ω здорови г(о)с(по)д(а)ря нашего короля его м(и)л(о)сти и ω своем, и ω тамошнем положени г(о)с(по)д(а)рьском, и ω новинахъ до мене, твоя м(и)л(о)сть, ωтписываеш. А и на перед твоеи м(и)л(о)сти,

⁹⁵ Vladimiro vyskupas Vasijonas paskutinį kartą šaltiniuose minimas 1511 m. gruodžio 24 d. kaip kunigaikščio Jonušo Sanguškos dokumento liudininkas. Archiwum książąt Sanguszków, t. 3, 1890, nr 120, s. 91; Naujas Vladimiro vyskupas Pafnucijus minimas nuo 1513 m. sausio 30 d. АЮЗР, ч. 1, т. 6, 1883, № 11, с. 19; Plačiau žr.: Н. Теодорович, 1893, с. 47–48.

⁹⁶ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

г(о)с(по)д(и)на и брата моего милоз(о),
прошу и чолом бью, иж бы твоа м(и)-
л(о)сть рачил ѿ здорови г(о)с(по)д(а)-
рьскомъ, и ѿ своем, и ѿ тамошнем по-
ложени, и ѿ новинах, которые коли при
г(о)с(по)д(а)ри его м(и)л(о)сти будут
ѿтколе, до мене ѿтписывати.

А што твоа м(и)л(о)сть писал до мене
ѿ сръбро мое, которое ж был есми за-
ставил, едучи на службу г(о)с(по)д(а)рь-
скую в небожчика Васиана⁹⁷, вл(а)ди-
ки володимирского, и ваша м(и)л(о)сть
рачили ку г(о)с(по)д(а)рю его м(и)л(о)-
сти ся ѿ том за мною причинити. Его
м(и)л(о)сть на причину ваше м(и)л(о)-
сти, г(о)с(по)д(и)на и брата моего ми-
лого, казал ми тое сръбро без каждаго
датку пѣнязеи выдати. Іа твои м(и)-
л(о)сти, г(о)с(по)д(и)ну и [бр]ату мое-
му милому, с тое твои м(и)л(о)сти воли
доброѣ и приязни братскоѣ низко чо-
лом бью и хоч[ю] ко твои м(и)л(о)сти,
г(о)с(по)д(и)ну и брату моему милому,
таковою ж мѣрою – приязню и послу-
гою братскою, заслуговати, в чом ся
коли буду ку потребизне твои м(и)л(о)-
сти, г(о)с(по)д(и)на и брата моего мило-
з(о), годити.

А собно твои м(и)л(о)сти прошу и
чолом бью, абы мя, твоа м(и)л(о)сть, не
рачил въ приязни братскои ѿпущати.

П(и)сан у в Острозѣ⁹⁸, август(а) 28
д(е)нь.

Костянтин Иванович Острозкий⁹⁹
твои м(и)л(о)сти низко чолом бьет.

⁹⁷ Vladimiro vyskupas Vasijonas minimas 1507–1511 m. šaltiniuose. Plačiau žr.: Н. Теодорович, 1893, с. 47–48.

⁹⁸ Dab. Ostrohas (Остроз), šiaurės vakarų Ukraina, Rivnės sritis.

⁹⁹ Plačiau apie Konstantiną Ostrogiškį (†1530): T. Kempa, 2002, s. 15–51; Z. Wojtkowiak, 1979, s. 486–489.

|| [Iv] [Adresatas:] Велеможному¹⁰⁰ пану,
г(о)с(по)д(и)ну и брату моему и до-
бродѣю великому, ѿсобно до мене ласка-
вому, [пану Ивану Богдановичу] Сопѣзе,
писарю г(о)с(по)д(а)ря нашего, короля
его м(и)л(о)сти, городничому троцкому.

Vertimas

|| [I] Dauggalui ponui, viešpačiui ir mano
broliui bei didžiam geradariui, upatingai
man palankiam, valdovo, Jo Mylistos ka-
raliaus, raštininkui, Trakų pilininkui ponui
Jonui Bogdanaičiui Sapiegai.

Viešpatie, kaskart džiaugiuosi išgirdęs
apie Tavo Mylistos, viešpaties ir mano
maloningojo brolio, sveikatą; ir kuomet
išgirstu apie Tavo Mylistos sveikatą, tuo-
met maloningąjį Dievą didžiai garbinu ir
širdingai tuo džiaugiuosi.

Žemai lenkiuosi Tavo Mylistai, viešpa-
čiui ir mano maloningajam broliui, už di-
džiulį palankumą, [kylanti] iš Tavo Mylis-
tos geranoriškumo ir broliško rūpesčio, kuri
gi [brolišką rūpestį], Tavo Mylista, visuo-
met man rodai; ir apie valdovo, Jo Mylistos
mūsų karaliaus, ir apie savo sveikatą, [taip
pat] ir apie tenykščius valdovo reikalus bei
naujienas man, Tavo Mylista, parašai. O
ir ateityje prašau ir žemai lenkiuosi Tavo
Mylistai, viešpačiui ir mano maloningajam
broliui, kad Tavo Mylista teiktumėsi apie
valdovo ir apie savo sveikatą, [taip pat] ir
apie tenykščius reikalus ir naujienas, jeigu
jų Jo Mylistos valdovo aplinkoje iš kur nors
atsirastų, man pranešti.

O ką Tavo Mylista rašei apie mano si-
dabrą, kuri gi buvau palikęs pas velionį
Vladimiro vyskupą Vasijoną, vykdamas į
valdovo tarybą, ir Jūsų Mylista teikeisi Jo
Mylistai valdovui dėl to [reikalo] mane už-

¹⁰⁰ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

tarti. Dėl Jūsų Mylistos, viešpaties ir mano maloningojo brolio, užtarimo Jo Mylista [valdovas] įsakė man be jokio mokesčio tą sidabrą gražinti. Aš žemai lenkiuosi Tavo Mylistai, viešpačiui ir mano maloningajam broliui, dėl tokio Tavo Mylistos geranoriškumo ir broliško rūpesčio, ir [taip pat] noriu Tavo Mylistai, viešpačiui ir mano maloningajam broliui, tuo pačiu – brolišku rūpesčiu ir paslaugomis, atsilyginti, koku tik reikalu kada Tavo Mylistai, viešpačiui ir mano maloningajam broliui, būčiau reikalingas.

O ypač Tavo Mylistos prašau ir žemai lenkiuosi, kad Tavo Mylistos brolišką rūpestį man nesiteiktum apleisti.

Rašyta Ostrohe, rugpjūčio 28 dieną.

Konstantinas Jonaitis Ostrogiškis Tavo Mylistai labai žemai lenkiasi.

|| [Iv] [Adresatas:] Dauggaliui ponui, viešpačiui ir mano broliui bei didžiam geradariui, ypatingai man palankiam, valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui, Trakų pilininkui [ponui Jonui Bogdanaičiui] Sapiegai.

8 laiškas

Valkininkai, [1515] m. kovo 20 d.

[Valdovo dvaro ir Trakų arklidininko, Valkininkų ir Lieponių vietininko, Gardino girininko] Jokūbo Kuncevičiaus laiškas maršalui, valdovo raštininkui ir Trakų pilininkui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai, kuriame prašo informuoti valdovą apie kilusį konfliktą su Trakų vaivada [Grigu Astikaičiu] dėl medienos, reikalingos statyboms Trakuose bei Valkininkuose.

orig: *Архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук*, Коллекция Соловьева Сергея Васильевича. К. 124, оп. 1, 8 (*popierius*,

lapo matmenys – 32,3 × 21,5 cm). Tekstas surašytas ruda rašalu. Rankraštis restauruotas. Laiškas buvo užantspauduotas rudo vaško antspaudu su kustu. Kustodas sudaro 5,2 × 5,5 cm stačiakampį. Antspaudu herbas neįžiūrimas. Marginalijos: lapo averse – kairiame viršutiniame kampe įrašas juodu rašalu „114.“ Lapo reverse – viršutinėje dešinėje dalyje Archeografijos komisijos apvalus, mėlyno rašalo antspaudas „АРХЕОГРАФ. КОММИССІЯ *“ bei įrašas juodu rašalu – „Кол. С В Соловьев N 8“.

Aprašai: 1) М. Курдюмов, 1923, № 8, с. 2; 2) Т. Таирова-Яковлева, 2009, № 8, с. 211.

|| [I] Велеможному¹⁰¹ пану, шурина и брату моему милому, пану Ивану Богдановичу Сапѣжича, маршалку¹⁰² и писарю г(о)с(по)д(а)ря нашог(о) короля его м(и)л(о)сти Жикгимонта, городничому троцкому.

Здорѡѡе твоее м(и)л(о)сти, шурина и брата моего, рад бых слышал на кождыи час, а слышачи здорѡѡе твоее м(и)л(о)сти милог(о) Б(о)га с тог(о) хвалю и томус сердечно радую. А сам есми на томт час з ласки милог(о) Б(о)га жив до Божее воли.

Што початы стаина робити новага перед замком у Троцах, и на казал был коныхом перелайским и ворьянским¹⁰³ древо спѣти¹⁰⁴ на стаиню, и пан воевода троцкии¹⁰⁵ боронит и не дасть робити у пуци дерева; розгнѣвал ся на мене –

¹⁰¹ Inicialinė raidė trijų eilučių dydžio.

¹⁰² Rankraštyje *моршалку*.

¹⁰³ Čia minimi arklininkai iš Perlojos ir Varėnos (dab. pietų Lietuva).

¹⁰⁴ Tikėtina, kad turėjo būti įrašytas žodis *спѣтуми*.

¹⁰⁵ 1510–1519 m. Trakų vaivada buvo Grigas Astikaitis (†1519). Województwo Trockie, 2009, s. 226.

да не дасть дерева г(о)с(по)д(а)рьско-
з(о) жь, да и г(оспо)д(а)рю ж не дасть. И
ка о том писал до г(о)с(по)д(а)ря его м(и)-
л(о)сти абы его м(и)л(о)сть г(о)с(по)-
д(а)рь дал до нег(о) листь, абы ѿн не
боронил дерева у пущи на роботу его
м(и)л(о)сти. Твоеи м(и)л(о)сти прошу,
рачи, твою м(и)л(о)сть тот листь перед
его м(и)л(о)стью прочести и мовити его
м(и)л(о)сти, абы его м(и)л(о)сть г(о)с-
(по)д(а)рь рачил дати листь до пана во-
еводы, абы не боронил у пущи робити;
и в Рудниках¹⁰⁶ у пущи, абы не боронил
робити пущи дерева, што его м(и)л(о)-
сти у Волкиниках¹⁰⁷ дома погорѣли, бо
везде пуца г(о)с(по)д(а)рьская. Его бы
м(и)л(о)сть и ѿ¹⁰⁸ то рачил писати до
пана воеводы.

А прошу твоее м(и)л(о)сти, не рачи
ма з ласки своее выпускаати.

П(и)сан у Волкиниках, мар(та) 20
д(е)нь.

Іакуб Кунцевич¹⁰⁹ твоеи м(и)л(о)сти
низко челом бѣсть.

|| [Iv] [Adresatas:] Велеможному¹¹⁰ пану,
шурина и брату моєму милому, пану
Ивану Богдановичу Сапѣжича, маршал-
ку и писарю г(о)с(по)д(а)ря короля его
м(и)л(о)сти, городничому троцкому.

Vertimas

|| [I] Dauggaliui ponui, svainiui ir mano
maloningajam broliui, maršalui ir mūsų

¹⁰⁶ Dab. Rūdninkai, pietų Lietuva, Šalčininkų rajonas.

¹⁰⁷ Dab. Valkininkai, pietų Lietuva, Varėnos rajonas. Rankraštyje *Волкиникаж*.

¹⁰⁸ Rankraštyje *от*.

¹⁰⁹ Jokūbas Kuncevičius (†1524), 1515 m. mini-
mas kaip valdovo dvaro ir Trakų arklidininkas, Valki-
ninkų ir Lieponių vietininkas, Gardino girininkas. РИБ,
т. 20, 1903, № 166, столб. 221.

¹¹⁰ Inicialinė raidė tijų eilučių dydžio.

valdovo, Jo Mylistos karaliaus Žygimanto, raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai.

Kaskart džiaugiuosi išgirdęs apie Tavo Mylistos, svainio ir mano brolio, sveikatą; ir kuomet išgirštu apie Tavo Mylistos sveikatą, tuomet maloningąjį Dievą garbinu ir širdingai tuo džiaugiuosi. Ir pats esu šiuo metu iš maloningojo Dievo malonės gyvas tiek [ilgai], kiek Dievas duos.

Nors pradėtos statyti naujos arklidės Trakuose priešais pilį, ir aš buvau liepęs Perlojos ir Varėnos arklidininkams medžius pjauti arklidėms, tačiau ponas Trakų vaivada draudžia ir neleidžia girioje pjauti medžių; užsirūstino ant manęs – neigi valdovo [priklausančios] medienos neduos, nei taip pat [pačiam] valdovui neduos. Ir aš dėl to kreipiausi į Jo Mylistą valdovą, kad Jo Mylista valdovas duotų man raštą, [skirtą] jam, [Trakų vaivada], jog jis Jo Mylistos poreikiams nedraustų [pjauti] medžius girioje. Tavo Mylistos prašau, teikis, Tavo Mylista, tą [mano] raštą Jo Mylistai perskaityti ir pranešti Jo Mylistai, kad Jo Mylista valdovas teiktųsi išduoti raštą, [skirtą] ponui vaivada, kad nedraustų girioje pjauti [medžių]; ir Rūdninkų girioje, kad nedraustų pjauti girioje medžių, nes Valkininkuose Jo Mylistai namai sudegė, o visa tai yra valdovui [priklausanti] giria. Jo Mylista gi ir apie tai teiktųsi parašyti ponui vaivada.

O Tavo Mylistos prašau, nepalik manęs be tavo malonės.

Rašyta Valkininkuose, kovo 20 dieną.

Jokūbas Kuncevičius Tavo Mylistai labai žemai lenkiasi.

|| [Iv] [Adresatas:] Dauggaliui ponui, svainiui ir mano maloningajam broliui, maršalui ir valdovo, Jo Mylistos karaliaus, raštininkui [ir] Trakų pilininkui ponui Jonui Bogdanaičiui Sapiegai.

BIBLIOGRAFIJA

- Antanavičius D., 2004 – Darius Antanavičius, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pasiuntinybių į Maskvą šaltinis Alberto Vijūko-Kojalavičiaus Lietuvos istorijoje (šaltinotyrynė archyvinė atudija)“, in: *Albertas Vijūkas-Kojalavičius. Lietuvos istorijos įvairenybės*, 2 dalis, sud. D. Kuolys, *Senoji Lietuvos literatūra*, XVI knyga, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 292–333.
- Archiwum książąt Sanguszków, t. 3, 1890 – *Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie (1432–1534)*, t. 3, wydane przez B. Gorczyka, Lwów: z drukarni Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, 1890.
- Banionis E., 1998 – Egidijus Banionis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV–XVI amžiais*, sudarė ir spaudai parengė Z. Kiaupa ir Ž. Mačiukas, Vilnius: Diemedžio leidykla, 1998.
- Čapaitė R., 1996 – Rūta Čapaitė, „Vytauto laišakai kaip viduramžių epistolinio žanro pavyzdys“, in: *Metraščiai ir kunigaikščių laišakai*, atsakingas red. M. Vaicekuskas, *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 4, Vilnius, 1996, p. 47–95;
- Gąsiorowski A., 1973 – Andrzej Gąsiorowski, „Itineraria dwu ostatnich Jagiellonów“, in: *Studia Historyczne*, zesz. 2 (61), 1973, s. 249–276.
- Kazimiero Leono Sapiegos archyvo, 2014 – *Kazimiero Leono Sapiegos archyvo inventorinė knyga (1647/1648 m.)*, par. D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius, 2014.
- Kempa T., 2002 – Tomasz Kempa, *Dzieje rodu Ostrogońskich*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.
- Keršienė D., 2012 – Dovilė Keršienė, „XIV–XVI a. LDK valdovo laiškas: tradicija ir modernėjimo procesai“, in: *Literatūra ir Lietuvos modernėjimo procesai XV–XVIII a.: leidinys skirtamas Marcelino Ročkos 100 metų jubiliejui*, sud. M. Čiurinskas, *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 33, Vilnius, 2012, p. 15–52.
- Kołodziejczyk D., 2011 – Dariusz Kołodziejczyk, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania. International Diplomacy on The European Periphery (15th–18th Century). A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents*, Leiden, Boston: Brill, 2011.
- Laucevičius E., 1967a – Edmundas Laucevičius, *Popierius Lietuvoje, XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius: Mintis, 1967.
- Laucevičius E., 1967b – E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius: Mintis, 1967.
- LM 8 – *Lietuvos Metrika (1499–1514), 8-oji Užrašymų knyga*, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, D. Antanavičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995.
- LM 9 – *Lietuvos Metrika (1511–1518), 9-oji Užrašymų knyga*, parengė K. Pietkiewicz, A. Baliulis, Vilnius: Žara, 2003.
- LM 12 – *Lietuvos Metrika (1522–1529), 12-oji Užrašymų knyga*, parengė D. Antanavičius, A. Baliulis, Vilnius: Žara, 2001.
- LM 17 – *Lietuvos Metrika (1530–1536), 17-oji Užrašymų knyga*, parengė L. Karalius, D. Antanavičius (tekstai lotynų kalba), Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.
- LM 523 – *Lietuvos Metrika (1528), 1-oji Viešųjų reikalų knyga*, parengė A. Baliulis, A. Dubonis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006.
- Małaczyńska G., 1961 – Gertruda Małaczyńska, „Hlebowicz (Chlebowicz vel Glebowicz) Jerzy“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 9/4, zesz. 43, (Herzyng Zygmunt – Horoch Kalokst), Wrocław–Warszawa–Kraków, 1961, s. 542–543.
- Michalewiczowa M., 1993a – Maria Michalewiczowa, „Sapieha (Sopieha, Sopiężyc, Sopiha) Bohdan“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34/4, zesz. 143, (Sanguszko Dymitr – Sapieha Jan), Wrocław–Warszawa–Kraków, 1993, s. 591–593.
- Michalewiczowa M., 1993b – Maria Michalewiczowa, „Sapieha (Sopieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan (Iwaszko, Jan)“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34/4, zesz. 143, (Sanguszko Dymitr – Sapieha Jan), Wrocław–Warszawa–Kraków, 1993, s. 613–618.
- Michalewiczowa M., 1993c – Maria Michalewiczowa, „Sapieha (Sopieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 34/4, zesz. 143, (Sanguszko Dymitr – Sapieha Jan), Wrocław–Warszawa–Kraków, 1993, s. 618–621.
- Nowicka-Jeżowa A., Wichowa M., Straszewicz M., 2006 – Alina Nowicka-Jeżowa, Maria Wichowa, Michał Straszewicz, „Przegląd zawartości kodeksów kolekcji Skokloster – rękopisy E8596-8608, 8610.1-2“, in: *Polonika w zbiorach Archiwum Narodowego Szwecji (Riksarkivet) Skoklostersamlingen*, E. Teodorowicz-Hellman [et al.; pod red. nauk. Aliny Nowickiej-Jeżowej], Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2006, s. 41–113.

Paravicini W., 2010 – Werner Paravicini, „Prasmingas švaistymas: žygiai į Prūsiją ir Lietuvą Pierre'o Bourdieu kapitalų teorijos požiūriu“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, t. 26, 2010, p. 9–21.

Petrauskas R., 2016 – Rimvydas Petrauskas, *Galia ir tradicija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių istorijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2016.

Pociecha W., 1946–1948 – Władysław Pociecha, „Ezofowicz Rabinkowicz (Rabiczkowicz, Rebiczkowicz) Jan Abraham“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 6, Kraków, 1946–1948, s. 328–331.

Ragauskienė R., 2015 – Raimonda Ragauskienė, *Dingę istorijoje. XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorijos privatių archyvai*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.

Ryżewski G., 2006 – Grzegorz Ryżewski, *Ród Chreptowiczów herbu Odrowąż. Dobra i kariery Chreptowiczów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV–XVIII w.*, Kraków: Avalon, 2006.

Sapiehowie, t. 1, 1890 – *Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. 1, Petersburg: wyd. nakł. rodziny, 1890.

Skibniewska J., 2015 – Józefa Skibniewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka w latach 1501–1506*, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2015.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, t. 1, 1880 – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Waliewskiego, Warszawa: nakł. Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880.

Šiaučiūnaitė-Verbickienė J., 2008 – Jurgita Šiaučiūnaitė-Verbickienė, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos suvokimo realybės ir mitologijos kontekstai Lietuvos žydų bendruomeninėje sąmonėje“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir paveldo „dalybos“*, sud. A. Bumblauskas, Š. Liekis, G. Potašenko, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008, p. 349–376.

Urzednicy centralni, 1994 – *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku: spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, t. 11, Wrocław: Ossolineum, 1994.

Wawrzyńczyk A., 1951 – Alina Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasia w XV i XVI w.*, Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 1951.

Wiśniewski, J., 1968–1969 – Jerzy Wiśniewski, „Kostewcz (Kościewicz, Kościejewicz, Uhrowski,

Węgrowski) Janusz Stankowicz (Stanisławowicz)“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1968–1969, s. 343–344.

Województwo Trockie, 2009 – *Województwo Trockie XIV–XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, A. Haratym, przy współpracy A. Macuka i J. Aniszczanki, *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 2, Warszawa: DiG, 2009.

Województwo Wileńskie, 2004 – *Województwo Wileńskie XIV–XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, przy współpracy U. Jemielianczuka i A. Macuka, *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 1, Warszawa: DiG, 2004.

Wojtkowiak Z., 1979 – Zbysław Wojtkowiak, „Ostrogski Konstanty Iwanowicz“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1979, s. 486–489.

Ziemia Smoleńska, 2003 – *Ziemia Smoleńska i województwo smoleńskie XIV–XVIII wiek*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romaniuk, *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 4, Warszawa: DiG, 2003.

A3P, t. 1, 1846 – *Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи, (1340–1506)*, т. 1, собранные и изданные Археографическою комиссією, Санктпетербургъ: въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1846.

A3P, t. 2, 1848 – *Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи, (1506–1544)*, т. 2, собранные и изданные Археографическою комиссією, Санктпетербургъ: въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1848.

A3P, t. 3, 1848 – *Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи, (1544–1587)*, т. 3, собранные и изданные Археографическою комиссією, Санктпетербургъ: въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1848.

A3P, t. 4, 1851 – *Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи, (1588–1632)*, т. 4, собранные и изданные Археографическою комиссією, Санктпетербургъ: въ Типографіи II Отдѣленія Собственной Е. И. В. Канцеляріи, 1851.

АЮЗР, ч. 1, т. 6, 1883 – *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ*, ч. 1, т. 6, Киевъ, 1883.

Бережков Н., 1962 – Николай Бережков, „Итинерарий великих князей Литовских по материалам Литовской Метрики (1481–1530)“, in: *Археографический ежегодник, за 1961 год*, под ред. М. Тихомирова, Москва, 1962, с. 180–205.

Вялікі гістарычны атлас Беларусі, т. 1, 2009 – *Вялікі гістарычны атлас Беларусі*, т. 1, Мінск: Белкартаграфія, 2009.

Гістарычны слоўнік, вып. 19, 2000 – *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*, вып. 19, Мінск: Навука і тэхніка, 2000.

Груша А., 2018 – Александр Груша, „Зачем документы «зашивали»? Об одной внешней форме документов в Великом Княжестве Литовском в конце XIV – первой половине XVI в.“, in: *Гістарычна-археалагічны зборнік*, т. 32, 2018, с. 164–175.

Груша А., 2006 – Александр Груша, *Канцелярыя Вялікага княства Літоўскага, 40-х гадоў XV – першай паловы XVI ст.*, Мінск: Беларуская навука, 2006.

Ерусалимский К., 2017 – Константин Ерусалимский, „Архив князя Семена Федоровича Бельского“, in: *Вялікае княства Літоўскае: палітыка, эканоміка, культура*, ч. 2, уклад. А. Скеп’ян, Мінск, 2017, с. 283–300.

Кароткі гістарычны слоўнік, 2015 – *Кароткі гістарычны слоўнік беларускай мовы*, скла. А. М. Булыка, Мінск: Беларуская навука, 2015.

Курдюмов М., 1923 – Михаил Курдюмов, „Коллекция С. В. Соловьева“, in: *Летопись занятий Археографической комиссии за 1918 год.*, вып. 31, Петроград: Тип. Перв. Петр. Труд. Арт. Печ., 1923, с. 1–89.

Любавский М., 1900 – Матвей Любавский, *Литовско-русский сейм*, Москва: Императорское общество истории и древностей российских при Московском университете, 1900.

Методические рекомендации, 1985 – *Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики*, сост. А. Хорошкевич, С. Каштанов, Вильнюс: [s. n.], 1985.

РИБ, т. 20, 1903 – *Русская историческая библиотека*, т. 20, *Литовская Метрика, Книги судебных дел*, Санктпетербург, 1903.

Русский архив Яна Сапеги, 2005 – *Русский архив Яна Сапеги 1608–1611 годов: опыт реконструкции и источниковедческого анализа*, И. Тюменцев, С. Мирский, Н. Рыбалко, Н. Тупикова, Н. Тюменцева, Волгоград: Издательство ВолГУ, 2005.

Сборник материалов, 1901 – *Сборник материалов, относящихся к истории пановъ-рады Великаго Княжества Литовскаго*, I. Малиновский, Томскъ: Паровая типо-литографія П. И. Макушина, 1901.

Таирова-Яковлева Т., 2009 – Татьяна Таирова-Яковлева, „Материалы по истории Белоруссии в архиве Санкт-Петербургского института истории РАН“, in: *Studia Slavica et Baltica Petropolitana*, 2009, № 1/2 (5/6), с. 195–233.

Теодорович Н., 1893 – Николай Теодорович, *Городъ Владиміръ Волынской губерні въ связи съ исторіей Волынской іерархіи*, Почаевъ: Тип. Почаево-Успенской Лавры, 1893.